ประชุมพระธรรมเทศนา

หน้าพระศพ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๒๐



ประชุมพระธรรมเทศนา

หน้าพระศพ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

กุมภาพันธ์ – มีนาคม ๒๕๒๐

หนังสือนี้

หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต

จัดพิมพ์ขึ้น ให้แก่มูลนิธิวิภาวดีรังสิต

เนื่องในงานพระศพ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต

กุมภาพันธ์ – มีนาคม ๒๕๒๐

พระธรรมเทศนา

ของ

สมเด็จพระญาณสังวร วัดบวรนิเวศวรวิหาร

ถวายในวันพระราชทานน้ำสรงพระศพ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๐

ขอถวายพระพร เจริญพระราชศิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในอนิมิตชีวิตกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับพระราชทานถวายวิสชนาไป มิได้ต้องตามโวหาร และอรรถาธิบายแห่งพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขัตติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯลฯ
อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ รูปํ ชีรติ มจฺจานํ
นามโคตฺตํ น ชีรติ–ติ.

บัดนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดช พระคุณประดับพระปัญญาบารมีในการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันพระราชทานน้ำสรงศพ ม.จ.วิภาวดี รังสิต ตามทางพระพุทธศาสนา ด้วย ม.จ. วิภาวดี รังสิต ได้ทรงถูกผู้ก่อการร้ายซุ่มยิง ขณะเสด็จโดยเฮลิคอปเตอร์ไปทรงปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหมาย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทรงถึงชีพิตักษัย ปรากฏตามรายงานว่า ม.จ. วิภาวดี รังสิต ได้เสด็จจากที่พักโรงปูนซีเมนต์ทุ่งสง โดย ฮ. ตำรวจ เพื่อทรงเยี่ยมทหารตำรวจ ที่ปฏิบัติราชการในพื้นที่อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะเสด็จไปได้รับรายงานว่า ตำรวจชุดก่อสร้างบ้านพักพระราชทานบ้านเหนือคลองได้รับบาดเจ็บจากกับระเบิด ฮ. จึงลงรับ ขณะ ฮ. อยู่ในเขตบ้านเหนือคลอง ต. บ้านส้อง อ. เวียงสระ จ. สุราษฎร์-ธานี ถูกผู้ก่อการร้ายระดมยิง ทรงได้รับบาดเจ็บสาหัสและได้ถึงชีพิตักษัยในเวลาต่อมา ขณะนำส่งโรงพยาบาล

สุราษฎร์ธานี เหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นในเวลาเช้าวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐ ม.จ. วิภาวดี รังสิต จึงได้ทรงเป็นผู้รับปฏิบัติราชการแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเสียชีวิตในราชการร่วมกับทหาร ตำรวจ พลเรือน ประชาชนผู้เสียชีวิตในขณะปฏิบัติราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อรักษาไว้ซึ่งประเทศชาติไทย แผ่นดินไทยทั้งปวง

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ได้ทรงพระราชอนุสรณ์ถึงความเสียสละเป็นอย่างยิ่งแห่ง ม.จ. วิภาวดี รังสิต ร่วมกับทหาร ตำรวจ พลเรือน ประชาชนผู้เสียสละทั้งปวง จึงได้พระราชทานพระราชอุปการะและเกียรติแก่พระศพเป็นอย่างยิ่ง ได้เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานน้ำสรงศพ ณ พระที่นั่งทรงธรรม นี้เป็นกรณีพิเศษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศมณฑปประกอบพระศพเป็นพระเกียรติยศ ในวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐ นี้ และโปรดให้มีพระธรรมเทศนาเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานเป็นพิเศษอีกส่วนหนึ่ง

ม.จ. วิภาวดี รังสิต ราชสกุลเดิม รัชนี พระธิดาพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระองค์เจ้า

รัชนีแจ่มจรัส) และ ม.จ. พรพิมลพรรณ (วรวรรณ) รัชนี ประสูติ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๖๓ ทรงเริ่มเข้าเรียนที่ ร.ร. มาแตร์เดอี แล้วทรงย้ายไปเรียนที่ ร.ร. วัฒนาวิทยาลัย ได้ไม่ถึงปีก็ทรงกลับมาเรียนที่ ร.ร. มาแตร์เดอี จนจบชั้นมัธยม ๘ แล้วทรงเรียนแผนกสมบูรณ์ศึกษาที่ ร.ร. นั้น จบหลักสูตร ๓ ปี ทรงได้รับพระราชทานน้ำพระมหาสังข์กับ ม.จ. ปิยะรังสิต รังสิต จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ซึ่งมีเพียงหนึ่งเท่านั้น ที่ได้รับพระราชทานน้ำพระมหาสังข์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลนั้น ม.จ. วิภาวดี รังสิต โปรดการแต่งหนังสือตามรอยพระบิดา ทรงใช้นามปากกาว่า ว.ณ ประมวญมารค ทรงหาความรู้ด้วยพระองค์เองเสมอ จนมีความรู้ความสามารถกว้างขวาง ทรงรับราชการใกล้ชิดอยู่ตลอดมาทั้งในประเทศและเมื่อเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ ในการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ทรงเป็นนางสนองพระโอษฐ์ โดยเสด็จพระราชดำเนินมากครั้ง อนึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯเริ่มงานด้านพัฒนาทางจังหวัดภาคใต้ เมื่อประมาณ ๑๐ ปีมาแล้ว ม.จ. วิภาวดี รังสิต ทรงปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ซึ่งทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ มอบหมาย ในด้านนี้ได้ทรงมีความอุตสาหะ วิริยะ เสด็จไปในที่กันดาร อันตราย โดยไม่ทรงนึกถึงความลำบากเหน็ดเหนื่อย ไม่ทรงย่อท้อ แม้ว่าจะต้องทรงผ่าเข้าไปแดนอันตรายจากผู้ก่อการร้าย เป็นการให้กำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ และราษฎรในแถบนั้น ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่เช่นนี้อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งวาระสุดท้าย ความสิ้นชีวิตในลักษณะนี้ พึงกล่าวได้ว่า เป็นความสิ้นชีวิตที่เป็นราชพลี ชาติพลี ยังให้ชีวประวัติของผู้ที่ทำชีวิตพลีดังนี้ให้เต็มไปด้วย เกียรติอย่างยิ่ง ทางพุทธศาสนาสมเด็จพระบรมศาสนาได้ตรัสไว้ในชาดกคาถา ทรงปรารภถึงการสละแม้ชีวิตในการที่ควรสละไว้หลายแห่ง เช่นที่ตรัสไว้ว่า นรชนพึงสละทรัพย์เพื่ออวัยวะอันประเสริฐ พึงสละอวัยวะเพื่อจะรักษาชีวิต พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งหมด เมื่อระลึกถึงธรรมะ และว่าทรัพย์หนึ่ง อวัยวะหนึ่ง ชีวิตหนึ่ง บุคคลผู้เป็นคนดีย่อมสละได้เพื่อประโยชน์เกื้อกูล แม้ในการบำเพ็ญบารมีก็มีแสดงไว้ว่า บารมีที่บำเพ็ญด้วยการสละทรัพย์เรียกว่า บารมี ที่บำเพ็ญด้วยการสละอวัยวะ เรียกว่า อุปบารมี ที่บำเพ็ญด้วยการสละชีวิตเรียกว่า ปรมัตถบารมี ดังนี้ และทางพระพุทธศาสนาแสดง

สัจจะ คือความจริงของชีวิตไว้ว่า ชีวิตนี้เป็นของน้อย ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของผู้ที่จะต้องตายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตเครื่องกำหนดหมายไม่รู้กันว่า จะสิ้นเมื่อไหร่แน่ เป็นของคับแค้น เป็นของน้อย ประกอบด้วยทุกขภัยอันตรายต่าง ๆ และได้สอนให้พิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ทั้งนี้เพื่อให้สำนึกระลึก ถึงสัจจะของชีวิตนี้ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อไม่ประมาทในชีวิต คือไม่เมา ชีวิตเลินเล่อ เผลอเพลินในชีวิต และเครื่องแวดล้อมชีวิตทั้งหลาย และรีบเร่งประกอบกรณี คือกิจที่ควรทำตั้งแต่วันนี้ โดยไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง ดังที่ตรัสเตือนไว้ว่า "ความเพียรควรรีบเร่งทำในวันนี้ทีเดียว" ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจะมาต่อวันพรุ่งนี้ ผู้ที่ประมาทในชีวิต ใช้ชีวิตประกอบกรรมที่ชั่วที่ผิด ย่อมทำชีวิตให้เป็นทุกขชีวิต คือชีวิตชั่วทรามเป็นผู้ที่ชื่อว่า แก่ชั่ว ตายชั่ว ไปชั่ว แม้ไม่ทำชั่ว แต่ปล่อยให้ชีวิตไปเปล่าปราศจากประโยชน์ หลงบำรุงบำเรอชีวิตอยู่อย่างเดียว ย่อมทำชีวิตให้เป็นโมฆะชีวิต คือ ชีวิตเปล่า ได้ชื่อว่าเป็นผู้แก่ไปเปล่า ตายไปเปล่า ส่วนผู้ที่ไม่ประมาทในชีวิต และ เครื่องแวดล้อมทั้งหลาย แม้จะเต็มไปด้วย ลาภ

ยศ สรรเสริญสุข อันเป็นส่วนที่น่าปรารถนาพอใจทั้งปวง แต่ใช้ชีวิตและเครื่องแวดล้อมทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ โดยประกอบกรรมที่ดีที่ชอบ ย่อมทำชีวิตให้เป็นสุขชีวิตคือชีวิตดี เป็นผู้ที่ชื่อว่า แก่ดี ตายดี ไปดี ด้วยประการทั้งปวง ผู้ที่มีชีวิตดี แม้จะเป็นอยู่เพียงวันเดียว ก็ประเสริฐกว่าผู้ที่มีชีวิตชั่ว ชีวิตเปล่าตั้งร้อยปี ดังที่ตรัสไว้ว่า ผู้ใดเกียจคร้าน หย่อนความเพียร หรือมีความเพียรที่เลวทรามพึงเป็นอยู่ตั้งร้อยปี ความเป็นอยู่ของผู้ปรารภความเพียรมั่นคง เพียงวันเดียวประเสริฐกว่า ดังนี้ การทำชีวิตให้เป็นชีวิตดีนั้น จำต้องประกอบด้วย ศรัทธา ศีล เป็นต้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้ถือเอาสาระ คือแก่นสารและพร คือส่วนประเสริฐของชีวิต หรือกาย อันจะต้องแตกทำลายนี้ไว้ได้ ตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสว่า **ปญฺจหิ วฑฺฒิ วฑฺฒมานา อริยสาวกา** เป็นอาทิ แปลความว่า สาวกของพระอริยะ เมื่อเจริญด้วยเครื่องเจริญอันเป็นกำลังชีวิต ๕ ประการ ชื่อว่าย่อมเจริญด้วยเครื่องเจริญอันเป็นกำไรชีวิตอันประเสริฐ ย่อมถือเอาสาระ คือแก่นสาร คือเอาพร คือกายไว้ได้เครื่องเจริญอันเป็นกำไรชีวิตอันประเสริฐ ๕ ประการคือเจริญด้วยศรัทธา ด้วยศีล ด้วยสุต ด้วยจาคะ ด้วยปัญญา บุคคล

ทุกคนผู้เกิดมาย่อมมีกายก่อน เกิดขึ้นมาเรียกว่า ชาติความเกิด เมื่อเกิดกายขึ้นมาแล้ว ก็แปลกไปโดยลำดับ เรียกว่าชราความแก่ ในที่สุดก็แตกสลาย เรียกว่า มรณะความตายกายนี้จึงไม่ใช่สาระแก่นสาร ไม่ใช่พรสิ่งประเสริฐ แต่เมื่อกายยังไม่ชำรุดทรุดโทรม บุคคลก็อาจอาศัยกายประกอบกรรมที่ดี อันเรียกว่าบุญกุศลบ้าง ประกอบกรรมที่ชั่ว อันเรียกว่า บาปกุศลบ้าง คำทั้งสองนี้ ชื่อว่าเป็นของตน เพราะเป็นส่วนที่เหลืออยู่ ซึ่งกรรมดี ก็ได้ผลดี กรรมชั่วก็ได้ผลชั่ว แม้พระพุทธภาษิตก็แสดงเตือนไว้ แปลความว่า บุคคลผู้จะต้องตาย ทำบุญ และบาปอันใดในโลกนี้ บุญ บาป ทั้ง ๒ นั้น ย่อมเป็นของบุคคลผู้ทำนั้น เขาย่อมนำบุญ บาป ทั้งสองนั้นไป พระมหาสมณนิพนธ์ก็มีเตือนไว้ว่า “นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์ สถิตย์ทั่ว แต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา” ซึ่งตรงกับพระพุทธภาษิต แปลความว่า รูปของผู้จะต้องตายทั้งหลายย่อมแก่ไป ส่วนนามและโคตรคือสกุลหาแก่ไปไม่ ฉะนั้น ทุกคนที่ทำดีหรือชั่วไว้ แม้ชีวิตจะหาไม่แล้ว แต่ก็ยังปรากฏอยู่ในโลกว่า คนชื่อนั้นสกุลนั้นได้ทำดีหรือชั่วไว้อย่างนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นกรรมชั่ว หรือบาปอกุศล ก็ไม่เป็นสาระไม่เป็นพร เพราะ

ไม่เป็นเครื่องเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญ ต่อเมื่อเป็นกรรมดีหรือเป็นบุญเป็นกุศลจึงจะเป็นสาระเป็นพร เพราะเป็นเครื่องเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญ ที่ถาวรแท้จริง จึงเป็นวัฑฒิเครื่องเจริญอันเป็นกำไรของชีวิต

ธรรมเป็นเครื่องเจริญอันเป็นกำไรของชีวิต ๕ ประการนั้น ๑ ศรัทธา ได้แก่ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ในบุคคลที่ควรเชื่อ ด้วยใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองก่อน ๒ ศีล ได้แก่ความประพฤติ งดเว้นจากโทษ ผิดทางกายวาจาด้วยความตั้งใจ งดเว้นเป็นไปตามศรัทธา ๓ สุตฺ ได้แก่การสดับ คือ ดู สำเหนียกหรือฟังสำเหนียก อันรวมเรียกว่าเรียนศึกษาเพื่อเจริญปัญญา ๔ จาคะ ได้แก่การสละบริจาคสิ่งที่ความบริจาคเพื่อเฉลี่ยสุข เพื่อประโยชน์ที่ยิ่งกว่า ๕ ปัญญาความรู้จริงถูกต้องในเหตุผลทั้งฝ่ายดีฝ่ายชั่ว ทั้งฝ่ายก่อทุกข์ฝ่ายดับทุกข์ ตลอดถึงรู้วิธีปฏิบัติให้ได้ผลสำเร็จจริง

ธรรมะ ๕ ประการนี้ เมื่อเป็นไปโดยชอบในโลกย่อมเป็นเหตุให้เจริญในโลก เมื่อเป็นไปโดยชอบในธรรมย่อมเป็นเหตุให้เจริญในธรรม จึงเป็นวัฑฒิธรรม ธรรมเป็นเหตุให้เจริญทั้งสองทาง แต่ที่ชื่อว่าอริยวัฑฒิ เครื่องเจริญอย่างประเสริฐ หมายถึงเจริญในธรรม คือในคุณที่

บริสุทธิ์จริงเป็นสำคัญ กล่าวคือ มีศรัทธาตั้งมั่นในพระ-พุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาที่สั่งสอนให้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่สัตว์คือผู้ทำกรรมมีกรรมเป็นของตน มีศีลมั่นคงตามควรแก่ภาวะ มีสุตะการสดับธรรมตามกาล มีจาคะสละบริจาคตามสามารถ มีปัญญารู้จริงในธรรม คือสัจจะความจริงตามภูมิชั้น ธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นสาระ เป็นพร เป็นเครื่องเจริญอันเป็นกำไรของชีวิตโดยแท้จริง ผู้ที่ปฏิบัติอบรมธรรมะเหล่านี้ให้มีอยู่ในตน แม้กายจะทรุดโทรมเสื่อมสลายไป ก็ได้ชื่อว่าได้ถือเอาสาระถือเอาพรแห่งกาย หรือแห่งชีวิตไว้ได้แล้ว

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต กล่าวไว้ว่า ได้ทรงปฏิบัติอบรมอยู่ในธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ ทรงมีศรัทธาถือความเชื่อ ตั้งมั่นด้วยความสวามิภักดิ์จงรักภักดีในองค์พระมหา-กษัตริยาธิราชเจ้า ในประเทศชาติและในพระพุทธศาสนารวมทั้งในกรรมและผลของกรรม จึงไม่ทรงย่อท้อต่อภยัน-ตรายเพราะเมื่อกรรมตัดรอนมาถึงจริง จะไปที่ไหน อยู่ที่ไหน ก็หนีไม่พ้น จึงเสด็จไปทรงปฏิบัติกรณียกิจสนองพระเดชพระคุณได้ ทรงมีศีลคือไม่ทรงประพฤติก่อภัยเวรให้แก่ใคร ๆ แต่ทรงทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ทรงมี

สุติคือการสดับศึกษาทั้งทางคดีโลกทางคดีธรรมตามควรแก่กาล ทรงมีจาคะการสละบริจาค ในการเสด็จไปในครั้งสุดท้ายก็เสด็จไปทรงบริจาคช่วยเป็นการทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น จนถึงสละชนมชีพ ทรงมีปัญญาที่หยั่งถึงความจริงเป็นเหตุให้รักษาพระหทัยได้ดี แม้ว่าในวาระที่สุดจึงกล่าวได้อีกว่า ได้เสด็จไปดีแล้ว พร้อมด้วยเกียรติคุณที่พึงยกย่องทั้งปวง

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ

ชีวิตของผู้ที่จะต้องตายในโลกนี้ ไม่มีนิมิตเครื่องกำหนดหมาย ใคร ๆ ไม่รู้ว่าจะตายเมื่อไร

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปของผู้ที่จะต้องตายทั้งหลายย่อมแก่ไปตายไป ส่วนนามและโคตรสกุลหาแก่ไปตายไปไม่

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ทรงเป็นไปตามพระพุทธภาษิตข้างบนนี้ แต่พระนามและพระสกุลดำรงอยู่ในโลกในทางดีงาม แสดงว่าสตรีชาวไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะขัตติยานีแห่งพระราชวงศ์ได้ทรงปฏิบัติวีรกรรมเพื่อชาติพร้อมทั้งพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนา ประชาชนไม่แพ้สตรีชาวไทยผู้กล้าหาญในอดีต

สมเด็จบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าสองพระองค์ ได้ทรงตระหนักซาบซึ้งในความเสียสละอย่างยิ่งแห่งหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต โดยลำดับมาจนวาระที่สุด ได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานอุปการะ และเกียรติแก่ศพ ได้เสด็จมาพระราชทานน้ำสรงศพ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานเป็นการทรงประกาศ ยกย่อง หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ให้ปรากฏ

ขออำนาจพระราชกุศลที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชทานอุทิศทั้งปวง จงเป็นผลสัมฤทธิ์สุขสมบัติและกัลยาณเกียรติแก่หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต โดยฐานะนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูปจักได้รับพระราชทานสวดคาถาธรรม บรรยายโดยสรภัญญวิธีเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสืบต่อไป

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ยุติลง เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

อัปปมาทกถา

ของ

พระพุทธิวงศมุนี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ถวาย

ในพระราชกุศล ๗ วัน พระราชทานพระศพ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมตตา น มิยฺยนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตาติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในอัปปมาทกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีโดยอนุรูปแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจ อันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์สมเด็จพระปรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จมหาบพิตรพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จแทนพระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน พระราชทาน

พระศพ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นกรณีพิเศษ ด้วยเหตุว่า หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต นั้น ได้ถึงชีพิตักษัยในขณะทรงปฏิบัติพระราชกิจแทนพระองค์สมเด็จบรมบพิตรสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงมีพระมหากรุณาห่วงใยในความเป็นอยู่และความไปของบรรดาพลเรือนอาสาสมัคร ตำรวจ และทหารผู้ซึ่งออกไปปฏิบัติภารกิจในการป้องกันประเทศชาติและพระศาสนา มิให้ศัตรูภายนอกและภายในเข้ามาหรือทำการย่ำยีเบียดเบียพบีบคั้นราษฎร ตามป่าตามเขาและตามท้องถิ่นทุรกันดารนั้น ๆ มีการบังคับให้ยึดถือ ลัทธิอื่นจากลัทธิประชาธิปไตยของประเทศไทย อันพลเรือน อาสาสมัคร ตำรวจ และทหารทั้งหลายเหล่านั้น ตลอดถึงราษฎรชาวบ้าน ไม่ได้รับความสะดวกสบายและความสงบสุขในสถานที่ท้องถิ่นนั้น ๆ ตามสมควรแก่อัตตภาพ อาศัยพระมหากรุณาอันมีมากมั่นในพระราชอัธยาศัยจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ มอบหมายให้หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต นางสนองพระโอษฐ์ ได้เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือแทนพระองค์เสมอมา ซึ่งหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ก็ได้ทรงปฏิบัติรับพระราชภารกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาจนเต็มกำลังและ ความสามารถด้วยดีตลอดมา ๆ

แม้ในคราวครั้งนี้ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ก็ได้เสด็จออกไปประทับแรมที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้เสด็จไปเพื่อเยี่ยมเยียนช่วยเหลือและรับตำรวจที่ได้รับบาดเจ็บจากการที่ผู้มุ่งร้ายรอบโจมตีสังหารที่บ้านเหนือคลอง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในขณะที่หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่อื่นๆซึ่งได้แบ่งให้ลงที่บ้านส้องบ้างแล้ว ได้ประทับไปบนเครื่องเฮลิคอปเตอร์บินผ่านไปถึงบ้านเหนือคลอง อำเภอเวียงสระ สถานที่ตำรวจที่ได้รับบาดเจ็บพักรออยู่นั้น ในขณะที่เครื่องกำลังร่อนลงนั้นก็ได้ถูกผู้มุ่งร้ายซึ่งซุ่มอยู่ยิงด้วยปืนร้ายแรง กระสุนปืนได้ถูกหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ที่สะเอวข้างขวาผ่านไปฝังอยู่ในด้านซ้าย แต่ด้วยน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยวพร้อมด้วยพระสติสัมปชัญญะตักเตือนมุ่งที่จะรับพระราชภาระช่วยเหลือตำรวจผู้ได้รับการบาดเจ็บเป็นสำคัญ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต มิได้ทรงคำนึงถึงบาดแผลนั้น แต่กลับให้เจ้าหน้าที่ขับเครื่องเฮลิคอปเตอร์นั้นให้บินต่อไปจนถึงสถานที่ตำรวจที่บาดเจ็บพักรออยู่นั้นให้ได้ ครั้นเครื่องลงไม่ได้จริง ๆ เพราะเครื่องถูกกระสุนปืนหลายแห่ง เจ้าหน้าที่จึงได้รีบนำเครื่องไปลงยังฐานอื่นที่ใกล้โดยพลัน และได้ให้เครื่องอื่นมารับหม่อม

เจ้าวิภาวดี รังสิต ไปยังโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี แต่เมื่อเครื่องที่มารับนั้นบินขึ้นจากพื้นดินได้เพียงประมาณ ๑๐ นาที หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ก็ได้ถึงชีพิตักษัยในขณะที่ยังมีพระสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ซึ่งก่อนที่จะถึงชีพิตักษัยก็ได้ทรงกล่าวคำกราบบังคมทูลพระกรุณาลาถึงชีพิตักษัยฝากไว้กับเจ้าหน้าที่บนเครื่องเฮลิคอปเตอร์นั้น ทั้งนี้ปรากฏตามข่าวในเวลาต่อมา ฯ

การถึงชีพิตักษัยของหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต คราวนี้เป็นที่ตั้งแห่งความทรงเศร้าสลดพระราชหฤทัย และเป็นที่ทรงอาลัยเสียดายเป็นอย่างมาก แห่งสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้ง ๒ พระองค์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเกียรติยศเป็นพิเศษ และทรงรับงานพระศพไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมกับที่ได้ทรงปฏิบัติรับพระราชภารกิจจนถึงชีพิตักษัย ด้วยทรงให้เชิญพระศพมาประดิษฐานไว้ ณ บนพระที่นั่งทรงธรรมแห่งนี้ และทรงพระราชทานพระโกฐมณฑปมาตั้งไว้เป็นเกียรติยศพิเศษ แต่พระศพนั้นให้ประดิษฐานไว้ในหีบคลุมด้วยธงชาติตามแบบอย่างของผู้ถึงชีวิตในขณะปฏิบัติราชการต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายเป็นสำคัญ และในเวลารับพระราชทานน้ำสรง

พระศพ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้ง ๒ พระองค์ ได้ทรงพระมหากรุณาพิเศษ โดยได้เสด็จพระราชดำเนินมาแต่ภูพิงค์พระราชนิเวศน์ ทรงพระราชทานน้ำสรงพระศพด้วยพระองค์เองทั้ง ๒ พระองค์ พร้อมกับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานพิเศษ ด้วยทรงให้มีพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง ซึ่งยังมิเคยปรากฏมาแต่กาลก่อน อันเป็นพระมหากรุณาอย่างยิ่งแก่หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต มาคราวหนึ่งแล้ว บัดนี้บรรจบสัตตมวารนับแต่วันถึงชีพิตักษัย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน พระราชทานตามพระราชประเพณีนิยม ฯ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ราชสกุลเดิม รัชนี เพราะเป็นพระธิดาในพระเจ้าราชวงวรศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ฯ และหม่อมเจ้าพรพิมลพรรณ วรวรรณรัชนี เป็นพระมารดา โดยเป็นพระชายาในหม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต เป็นกุลธิดาที่มีคุณธรรมความดีควรถือเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างได้หลายสถาน ในฐานะเป็นพระธิดาราชสกุลรัชนี อาศัยบุพเพกตบุญตาที่ได้ทรงสะสมอบรมมาแต่ในพระชาติปางก่อน จึงเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถเรียน

และจบชั้นการศึกษาในสมัยนั้นแต่เมื่อพระชนมายุยังเยาว์-วัย และอาศัยความเป็นพระธิดาท่านนักปราชญ์นักประ-พันธ์ที่สำคัญ จึงนำให้เป็นผู้สามารถประพันธ์บทความและนวนิยายอันลือชื่อมาแต่พระชนม์ยังไม่ทันถึง ๒๐ ชันษา และทรงประพันธ์หนังสือเรื่องอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก จนหนังสือเรื่องหลายรสได้รับรางวัล ครั้นเมื่อทรงได้รับพระ-มหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอนัน-ทมหิดล ทรงประกอบพระราชพิธีอภิเษกสมรสให้เป็นคู่แรกและคู่สุดท้ายแล้ว ในฐานะพระชายา ก็ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่พระชายาที่ดี ตรงตามพระบาลีพุทธภาษิตที่ว่า "ภริยา ปรมา สขา" ภริยาเป็นยอดสหาย ดังนี้ ฯ ครั้นมีพระธิดา ในฐานะพระมารดาที่ดี ก็ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ด้วยพระเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นวิหารธรรมอันนำให้เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ เป็นบุรพเทวดาเป็นอาหุไนยบุคคลของพระธิดา มีมิตรไมตรีหวังดีต่อทำความอบอุ่นให้เกิดมี ปฏิบัติต้องตามพระบาลีว่า "มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร" มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน ดังนี้ ฯ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต อาศัยปุพเพกตบุญตามีพระปัญญาเฉลียวฉลาด และอาศัยอัตตสัมมาปณิธิความตั้งพระองค์ไว้

โดยชอบในปัจจุบัน จึงนำให้ได้เข้ารับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้ง ๒ พระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยได้รับการทรงคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งแห่งที่นางสนองพระโอษฐ์ ซึ่งในฐานะนางสนองพระโอษฐ์ ก็ได้ทรงปฏิบัติรับพระราชภารธุระด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดีเต็มตามพระกำลังและความสามารถ ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินในที่ทุกสถาน ทั้งภายในพระราชอาณาจักรและในต่างประเทศ ก็ได้โดยเสด็จรับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทเสมอมา ตลอดจนการรับพระราชภารกิจแทนพระองค์นั้น ๆ อันเป็นเหตุให้เป็นที่รู้จัก เป็นที่รัก และเป็นที่สนิทสนมแห่งประชาชนทั้งหลายในที่นั้น ๆ ตลอดเป็นที่ทรงรู้จักและสพพระอัธยาศัยแห่งพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศ ในเวลาที่ราษฎรในประเทศเข้าเฝ้า ก็ได้ให้การทรงต้อนรับตามสมควรแก่ฐานะ ในเวลาราชอาคันตุกะมาจากต่างประเทศ ก็ได้เฝ้าและปฏิบัติรับพระราชภารกิจแทนตามหน้าที่เป็นอย่างดี และหน้าที่สำคัญที่ได้ทรงรับมอบหมายพิเศษก็คือการไปเยี่ยมเยียนราษฎร พลเรือนอาสาสมัคร ตำรวจ และทหารตามท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ควรช่วยเหลือ ที่ควรเกื้อกูลอย่างใด

ก็ได้ทรงปฏิบัติให้เป็นไปตามนั้น มิได้ทรงเลือกที่รัก มิได้หลีกที่ชัง ยังพระราชภารกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จไปด้วยดี มีพระอัธยาศัยเต็มเปี่ยมไปด้วยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง มิได้ทรงเกรงกลัวต่อภัยอันตรายใด ๆ ทรงมุ่งที่จะให้พระราชภารกิจให้สำเร็จเป็นไปเป็นสำคัญ ซึ่งในการปฏิบัติรับพระราช-ภารกิจนั้น ๆ แม้จะเป็นการเสี่ยงต่ออันตรายก็ทรงยินยอมอันเป็นเหตุให้ถึงชีพิตักษัยในที่สุด ดังปรากฏมาฯในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชน หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ได้ศึกษาและได้ปฏิบัติธรรมเต็มตามกำลังและความสามารถ ทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัส-สนากัมมัฏฐาน จากสำนักอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ แม้ในเวลาใกล้จะถึงชีพิตักษัยก็ได้ทรงพบกับพระเป็นผู้มีพระ-สติสัมปชัญญะรอบคอบ ประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม นำให้มีพระทัยมั่นคงไม่หวั่นไหว ดังจะเห็นได้ตามข่าวในคราวสุดท้ายก่อนจะถึงชีพิตักษัยนั้น ฯ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นสตรีคนแรกที่ถึงชีพิ-ตักษัยในขณะและในกรณีย์กำลังปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประเทศ-ชาติ พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ชื่อว่าเป็นสตรีตัวอย่างในความรักชาติ พระศาสนา และมีความซื่อสัตย์

สุจริตจงรักภักดีมั่นต่อพระมหากษัตริย์ อันมิใช่เพียงแต่ปากเท่านั้น ซึ่งสาธุชนทั้งหลายควรถือเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างตลอดไป ฯ แต่การถึงชีพิตักษัยแห่งหม่อมเจ้า-วิภาวดี รังสิต ซึ่งเป็นคนดี เป็นคนมีศีลมีธรรม ปฏิบัติอยู่ในคุณธรรมความดีเสมอต้นเสมอปลาย มิได้คืนคลายต่อหน้าที่และที่สำคัญเป็นผู้มีเมตตาหวังดี มีกรุณาสงสารช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของบุคคลอื่น ดังปรากฏมาแล้วนั้นดูจักไม่สมควรกัน อันนำให้เกิดคำถามอยู่เสมอว่า เพราะเหตุไร ๆ คนดีจึงต้องมาถึงความตายเช่นนี้ข้อนี้ถ้าไม่พิจารณาให้เห็นแจ้งแล้ว ย่อมจักเป็นทางให้มีความเห็นผิดไป ฯ แท้ที่จริง การถึงความตายของบุคคลผู้ประกอบด้วยคุณ-ธรรมความดี จากผู้ที่มุ่งร้ายหมายมั่นที่จะทำลายเช่นนี้มิใช่มีและเกิดเป็นปัญหาเฉพาะในปัจจุบันนี้เท่านั้น แม้ในสมัยครั้งพุทธกาล ก็มีตัวอย่างให้เห็น ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ก็ได้ทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ามาแล้ว ในเรื่องนั้นมีเรื่องการตายของพระนางสามาวดีพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนเป็นอุทาหรณ์ ฯ

มีเรื่องเล่าว่า ในครั้งพุทธกาล กรุงโกสัมพี มีพระ-เจ้าอุเทน เป็นพระราชา พระเจ้าอุเทนนั้นมีพระมเหสี ๓

องค์ คือ พระนางสามาวดี, พระนางวาสุลทัตตา และพระ-นางมาคันทิยา ในพระมเหสี ๓ องค์นั้น พระนางสามาวดี เป็นสตรีที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมาแต่เยาว์วัย เพราะคำว่า สามาวดีนั้น มิใช่ชื่อมาแต่ดั้งเดิมของพระองค์ แต่เพราะ ความเฉลียวฉลาดสามารถจัดระบบการเข้าคิวรับทานจาก โรงทานของเศรษฐีผู้เป็นบิดาบุญธรรมด้วยการกั้นรั้วให้คน รับทานเข้าทางและออกทางโดยไม่ให้ม้วกันและมีเสียงอื้อ-อึงดังเช่นเคยมา เศรษฐีบิดาบุญธรรมจึงได้ตั้งชื่อให้ว่า สา-มาวดี ครั้นภายหลังต่อมา เมื่อได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้า อุเทนแล้ว ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรัก ภักดีมีเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม วันหนึ่งได้สดับพระ ธรรมเทศนาจากนางขุชชุตตรา หญิงรับใช้ซึ่งได้ไปฟังพระ ธรรมเทศนาจากพระโอษฐ์พระพุทธเจ้า จนได้บรรลุเป็น พระโสดาบันบุคคลแล้ว นำมาแสดงต่อพระนาง พร้อม ด้วยบริวาร ๕๐๐ จนพระนางและบริวารได้บรรลุโสดา ปัตติผลเป็นพระโสดาบันบุคคลไปตาม และมีศรัทธาความ เชื่อและความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยมั่นคงไม่หวั่นไหว มี จิตใจมั่นอยู่ด้วยเมตตาธรรมเป็นประจำ ๆ ส่วนพระนาง มาคันทิยานั้น เป็นสตรีรูปสวย มีความหลงตนเห็นตน

เป็นสำคัญ จึงนำให้เป็นคนเจ้าโทสะมีริษยามุ่งร้ายต่อผู้อื่น ซึ่งเห็นใครดีทนต่อไม่ได้ ก่อนที่จะได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนนั้น พราหมณ์ผู้บิดา และพราหมณีผู้มารดา ได้ไปพบพระพุทธเจ้าในระหว่างทาง ขณะกำลังจะเสด็จไปบิณฑบาต เห็นพระรูปพระโฉมของพระพุทธเจ้างดงามติดตาติดใจ จึงใคร่จะได้ไว้เป็นลูกเขย จึงได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้หยุดอยู่กับที่ และไปนำลูกสาวคือนางมาคันทิยามาเฝ้า พร้อมกับมอบหมายให้รับเป็นภริยา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นอัธยาศัยที่จะได้บรรลุพระอนาคามิผลแห่งพราหมณ์ และพราหมณีผู้เป็นบิดามารดาเป็นสำคัญ จึงได้ตรัสห้ามและไม่ทรงรับนางมาคัน-ทิยาเป็นภริยา พร้อมกับได้ทรงเทศนาให้ทราบถึงความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของสังขาร ทรงแสดงให้เห็นถึงความไม่สวยไม่งามของสังขารว่า เต็มไปด้วยมูตรและกรีสอันเป็นของโสโครก ครั้นจบลงแล้ว พราหมณ์ผู้บิดาและพราหมณีผู้มารดา ได้บรรลุอนาคามิผล เป็นพระอนาคามิ-บุคคล ส่วนนางมาคันทิยานั้น เพราะความหลงตน จึงไม่ได้บรรลุมรรคผล แต่กลับได้ความโกรธต่อพระพุทธเจ้า ด้วยเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าตรัสติเตียนตนว่าเต็มไปด้วยมูตร และ

กรีส ดังนั้น จึงได้ผูกความอาฆาตพยาบาทในพระพุทธเจ้า ครั้นได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าอุเทนแล้ว คราวหนึ่ง พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมาก ได้เสด็จไปยังกรุงโกสัมพี เพื่อประกาศพระศาสนธรรมอันจักเป็นประโยชน์แก่ประชุมชนเป็นอันมาก พระนางมาคันทิยาเห็นเป็นโอกาส และเพราะอาฆาตพยาบาทแต่เดิม จึงได้จ้างทาสและกรรมกรอันเป็นคนชั้นต่ำให้บริภาษด่าพระพุทธเจ้าด้วยคำด่าต่าง ๆ เพื่อจะให้พระพุทธเจ้าเสด็จหลีกไป ครั้นไม่สามารถทำพระพุทธเจ้าให้หลีกไปได้ จึงได้หันมาเล่นงานพระนางสามาวดี ซึ่งเป็นพระสาวิกาของพระพุทธเจ้า ด้วยวิธีการต่าง ๆ มีการยุยงพระเจ้าอุเทนให้เห็นผิดเป็นชอบ เพื่อจะทำลายนางสามาวดี แต่เพราะจิตใจของพระนางสามาวดี พร้อมกับบริวารมีเมตตาธรรมมากมั่นในอัธยาศัย ภัยอันตรายต่าง ๆ จากพระเจ้าอุเทน จึงไม่สามารถทำลายพระนางสามาวดีได้ ฯ ภายหลังต่อมา พระนางมาคันทิยาได้โอกาส เพราะพระเจ้าอุเทนราชเสด็จประพาสป่า จึงได้ให้นายมาคันทิยะ ผู้เป็นอาไปเบิกผ้าและน้ำมันจากพระคลังหลวง แล้วให้ชุบผ้าด้วยน้ำมันและนำมาพันเสาปราสาทของพระนางสามาวดี พร้อมกับจุดไฟเผาครอกพระนางสามาวดีและบริวารให้ตายในกองไฟนั้น ฯ

การตายของพระนางสามาวดี พร้อมด้วยบริวาร ซึ่งเป็นพุทธสาวิกาผู้มีศีลเป็นที่รัก มีศรัทธาความเชื่อและความเลื่อมใสมั่นในคุณพระรัตนตรัย ครั้งนี้ เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ภิกษุทั้งหลายจึงได้ตั้งปัญหาถามกันและกันในโรงธรรมสภา ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาและตรัสถาม ก็ได้กราบทูลความเรื่องนั้น พร้อมกับทูลถามปัญหาต่อไป สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ความตายของหญิงทั้งหลายมีพระนางสามาวดีเป็นประมุข ไม่สมควรแล้วในอัตตภาพนี้ แต่ก็สมควรแท้แก่กรรมซึ่งหญิงทั้งหลายเหล่านั้นได้กระทำไว้แล้วในชาติปางก่อน ฯ ครั้นภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลถามถึงกรรมเก่าของหญิงทั้งหลายเหล่านั้น พระพุทธเจ้าจึงได้นำนิทานมาแสดง โดยใจความว่า ในกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงสาวัตถี หญิงทั้งหลาย ๕๐๐ คน ได้เป็นบาทปริจาริกาของพระเจ้าพรหมทัตนั้น และได้เป็นอุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ องค์ ฯ วันหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตได้พาหญิงทั้งหลายเหล่านั้นไปอาบน้ำ หญิงทั้งหลายเหล่านั้นได้เล่นน้ำจนหนาว ครั้นหนาวจนทนไม่ได้ จึงได้จุดไฟเผากองพุ่มหญ้าแห้งขึ้นเพื่อผิงให้หายหนาว ก็แต่ในพุ่มหญ้าแห้งนั้น มีพระปัจเจก-

พุทธเจ้าองค์หนึ่ง ซึ่งไม่ได้ไปพร้อมกับพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์อื่นที่ไปสู่ภูเขาคันธมาท แต่กำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ครั้นไฟไหม้พุ่มหญ้าแห้งนั้นหมดแล้ว หญิงทั้งหลายเหล่านั้นจึงได้แลเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นั้น และเพราะความกลัวที่จะถูกทำโทษจากพระเจ้าพรหมทัต หญิงทั้งหลายเหล่านั้นจึงได้พากันหาไม้แห้งอื่น ๆ มาถมทับพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นแล้วจุดไฟเผาต่อไป แต่แท้ที่จริงแล้วไฟนั้นไม่สามารถทำอันตรายต่อพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นได้ แต่หญิงทั้งหลายเหล่านั้น เพราะความกลัวแต่ราชภัย ด้วยความไม่ตั้งใจ แต่เพราะความกลัว จึงได้ทำกรรมอันหนักถึงเพียงนั้น และผลแห่งกรรมครั้งนั้น หญิงทั้งหลายเหล่านั้นจึงได้ถูกเผาต่อมาอีกจนสิ้นร้อยชาติ และชาติที่เกิดมาเป็นพระนางสามาวดีนี้เป็นที่ครบร้อยและเป็นครั้งสุดท้ายฯ

ส่วนพระนางมาคันทิยานั้น ครั้นพระเจ้าอุเทนทรงทราบข่าวและเสด็จกลับมาแล้ว ทีแรกพระองค์ไม่ทรงทราบว่าใครเป็นผู้ก่อการร้ายนั้น จึงได้แสดงกลลวงว่า ผู้ที่ทำร้ายพระนางสามาวดีและบริวารนั้น เป็นผู้มีความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างแท้จริง และประสงค์จะพระราชทานรางวัลแก่คนพวกนั้น นางมาคันทิยาไม่ทราบถึงพระราชประ-

สงฆ์นั้น จึงได้แสดงพระองค์ว่าเป็นผู้กระทำการนั้น พร้อมด้วยญาติและบริวาร ซึ่งญาติและบริวารทั้งหลายนั้น มิได้คิดเป็นอย่างอื่น มุ่งแต่จะได้รับรางวัลจึงได้แสดงตนว่าเป็นผู้ก่อการร้ายนั้นร่วมกับพระนางมาคันทิยา ฯ พระเจ้าอุเทนครั้นทราบถึงบุคคลเหล่านั้นแล้วจึงได้รับสั่งให้จับพระนางมาคันทิยา พร้อมกับด้วยบริวารและญาติผู้อยากได้หน้าได้ตาเหล่านั้นมาแล้วให้ขุดหลุมฝังญาติและบริวารเหล่านั้นเพียงคอ ครั้นแล้วรับสั่งให้นำไถมา และไถตัดไถแปรกลบคนเหล่านั้นให้ตายตกตามกันไป ส่วนพระนางมาคันทิยานั้นรับสั่งให้นำมาแล้วเฉือนเนื้อทีน้อย ๆ ทอดในกระทะน้ำมันพร้อมกับให้พระนางมาคันทิยากลืนกินเข้าไป ในวาระสุดท้ายได้รับสั่งให้นำพระนางมาคันทิยาทอดลงไปในกระทะนั้น และให้ตายตกตามกันไปเช่นเดียวกัน ฯ

การตายของพระนางสามาวดี พร้อมกับบริวารก็ดี การตายของพระนางมาคันทิยา กับบริวารก็ดี ได้เกิดเป็นปัญหาให้พระภิกษุทั้งหลายได้ถกเถียงกันในโรงธรรมสภาอีกว่า ใครหนอชื่อว่าเป็นอยู่ ใครหนอ ชื่อว่าตายแล้ว ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาและทรงทราบแล้ว จึงได้ตรัสเทศนาต่อไปว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งประมาท

แล้ว คนเหล่านั้นแม้เป็นอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่าตายแล้วแท้ ส่วนคนเหล่าใดไม่ประมาทแล้ว คนเหล่านั้นแม้ตายแล้วก็ชื่อว่ายังคงเป็นอยู่ ฉะนั้นนางมาคันทิยา พร้อมด้วยบริวารจะเป็นอยู่ก็ตาม ตายแล้วก็ตาม ก็ชื่อว่าตายแล้วทีเดียว ส่วนพระนางสามาวดี พร้อมด้วยบริวาร แม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่ายังเป็นอยู่นั่นแล **เพราะผู้ไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตายดังนี้ ฯ** ครั้นแล้วได้ตรัสเทศนาสรุปความเป็นพระคาถา ดังได้รับพระราชทานนำมาเป็นอุทเทสบทนั้นว่า "อปฺปมาโท อมตํ ปทํ" เป็นอาทิ แปลความว่า ความไม่ประมาทเป็นทางปฏิบัติให้ถึงความไม่ตาย ส่วนความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย ผู้ใดไม่ประมาทแล้ว ชื่อว่าย่อมไม่ตาย ผู้ใดประมาทแล้ว ผู้นั้นย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้วดังนี้ ฯ

โดยนัยะแห่งพระธรรมเทศนา และตัวอย่างในนิทานกถา ดังรับพระราชทานนำมาถวายวิสัชนาเป็นอุทาหรณ์นี้แสดงว่า บุคคลเราหรือสัตว์ทั้งหลายนั้น ไม่ได้เกิดมาเหนเดียว ได้เกิดมาแล้วหลายชาติ และแต่ละชาติย่อมได้กระทำกรรมต่างๆ กันไป ดีบ้างชั่วบ้างสลับกันไป และผลแห่งกรรมนั้นก็ย่อมตามสนองทุกชาติไป จนกว่าจะบรรลุถึง

พระนิพพาน เหตุนั้นจึงควรเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะว่า ความตายของบุคคลนั้นไม่ได้อยู่ที่อาการตายว่า ตายอย่างไร ชื่อว่าไม่ตาย ตายอย่างไร ชื่อว่าตายแล้ว แต่อยู่ที่ความประ-พฤติปฏิบัติก่อนตายนั้นเป็นสำคัญ **ถ้าก่อนตายเป็นคนไม่ประมาทมีสติสัมปชัญญะประกอบคุณธรรมความดีอยู่เสมอ ถึงตายไปก็ชื่อว่าไม่ตาย** ถ้าก่อนตายเป็นคนประมาทขาดสติสัมปชัญญะก่อกรรมทำชั่วต่าง ๆ ให้บุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อน ถึงจะไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ ก็เหมือนคนที่ตายแล้วด้วยประการฉะนี้ ฯ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นผู้ไม่ประมาทมีสติสัม-ปชัญญะประกอบกระทำแต่ความดี มีเมตตากรุณาต่อคนอื่นและสัตว์อื่นเป็นนิตย์ รับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทสนองพระมหากรุณาธิคุณด้วยความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดี อาสารับพระราชภารกิจจนถึงชีพิตักษัย เข้านัยะแห่งคำพังเพยที่ว่า "อาสาเจ้าจนตัวตาย อาสานายจนวายชีพ" เช่นนี้ ได้ชื่อว่า แม้จะถึงชีพิตักษัยล่วงลับดับสังขารไป ก็เป็นเพียงรูปกายเท่านั้น แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณและความดีย่อมจะยังมีอยู่ หาสิ้นไปไม่ ประกอบกับเป็นผู้ไม่ประมาทมีสติสัม-ปชัญญะ ได้ศึกษาธรรมและปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่

อัตตภาพ จึงชื่อว่า ถึงตายไปแล้วก็ชื่อว่าไม่ตาย อันควรเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างแห่งบุคคลผู้รักชาติ พระศาสนาและมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ตลอดไปสิ้นกาลนาน ฯ

พระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ปัจโจปการกิจอันสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้ง ๒ พระองค์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้บำเพ็ญพระราชทานพระศพหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ ได้ชื่อว่าเป็นพระราชกุศลทักษิณาทานอันตั้งอยู่ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขความเจริญแก่หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต โดยฐานะนิยมสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ ฯ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์จำนวน ๔ รูป จักได้รับพระราชทานสวดคาถาธรรมบรรยายโดยทำนองสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศีทักษิณาทานให้ภิญโญยิ่งขึ้นไป และเพื่อให้เกิดอัปมาทธรรมโดยสมควรแก่สมาคม ณ กาลบัดนี้

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนาในอัปมาทกถาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่พระราชกุศลบุญราศีทักษิณาทาน มีนัยดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาเอวํ—ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

มีธรรมนำเกียรติมาให้

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (ธมฺมสาร) วัดราชผาติการาม ถวาย
ในการที่หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต บำเพ็ญกุศลประทาน
ศพ หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต
ที่พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร
วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺเม ฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ

บัดนี้ จักรับประทานถวายพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่พระกุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบพิตร หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต ทรงบำเพ็ญประทาน ศพหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ในสัตตมวารที่ ๓ นับแต่วันถึงชีพิตักษัย แห่งหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นต้นมา ด้วยอำนาจพระเมตตาและอาลัยเสียดาย อนุวัตน์ตามพระพุทธภาษิตบรรยายที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ แปลว่า เมื่ออนุสรณ์ถึงคุณความดีที่ท่านได้ทำไว้ก่อน พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ทรงปฏิบัติภารกิจฉลองพระเดชพระคุณ ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ด้วยทรงนำของพระราชทานไปแจกแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจทหารชายแดน ในเขตที่มีผู้ก่อการร้ายคุกคาม และแจกแก่อาณาประชาชนในถิ่นกันดาร เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้รับความสะดวกสบาย ตามพระบรมราชประสงค์

อันที่จริงหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต เป็นสตรีและมีพระชันษามากอยู่ในวัยชรา และมิได้ทรงมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับราชการบ้านเมืองโดยตรงแต่ประการใด ถ้าจะว่าท่านจะมีหน้าที่ก็เป็นเพียงพระราชวงศ์องค์หนึ่งที่มีพระชนมายุยืน หากจะทรงอยู่อย่างสงบ ๆ เฉพาะพระองค์ ตามเยี่ยงอย่างผู้มีอายุมาก ก็คงจะไม่มีใครข้อนขอดว่ากล่าวว่าไม่สนพระทัยในสุขทุกข์ของบ้านเมือง เพราะพลเมืองไทย ๔๐ ล้านคนเศษ ซึ่งอยู่ในวัยที่ควรจะกรากกรำลำบากด้วยการงานที่ทรงปฏิบัติ ยังมีจำนวนมากมายนัก ที่ทรงพอพระทัยปฏิบัติราชการฉลองพระเดชพระคุณ จนได้ทรงประสพอุปัทวะอันตราย น่าจะสันนิษฐานว่า เพราะพระองค์ทรงสงสารเห็นความเหนื่อยยากลำบาก ของสมเด็จบรมบพิตรพระราช

สมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ เพราะในปัจจุบันนี้ บรรดาประเทศที่ยังมีการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดูเหมือนว่าไม่มีพระประมุขในประเทศไหนเลย ที่จะต้องทรงเหนื่อยยากลำบากตรากตรำ เหมือนกับพระประมุขของพวกเราชาวไทย น่าจะเป็นด้วยเหตุนี้เป็นเรื่องดลพระทัยหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ให้ยอมองค์ช่วยแบ่งเบาพระราชภาระ ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ให้ผ่อนคลาย ไม่ได้ทรงเห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากและไม่ครั่นคร้ามต่อภยันตรายที่จะเกิดมีแก่พระองค์ และน่าจะได้ทรงแสดงความประสงค์เช่นนี้ ให้ใคร ๆ ทราบก่อนแต่จะถึงชีพิตักษัย เพราะปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์บางฉบับ นำคำรับสั่งหลังจากได้ทรงประสพอุปัทวเหตุแล้วว่า "ฉันเห็นจะไม่รอดชีวิตในคราวนี้ ขอฝากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถกับสมเด็จเจ้าฟ้าทุกพระองค์ไว้แก่ประชาชนชาวไทยด้วย" และตอนหนึ่งหนังสือพิมพ์ลงข่าวรับสั่งเป็นเชิงสังหรณ์พระทัยว่า "ฉันมาคราวนี้อาจจะไม่ได้กลับ ขอให้ทุกคนช่วยกันรักษาพระเจตนารมณ์ แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ด้วย" ข่าวนี้จะเป็นจริงหรือไม่อย่างไร ก็ยากที่จะ

สันนิษฐานเป็นการแน่นอน แต่เชื่อว่าเป็นเรื่องที่มีมูลและใกล้ชิดกับความจริงอยู่มาก

กรณียกิจที่ทรงทำนี้ เหมือนประการหนึ่งว่าจะทรงคำนึงถึงพระราชนิพนธ์คำโคลง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ว่า

รัก ราชจงจิตน้อม ภักดี ท่านนา
รักชาติ กอร์ปกรณีย์ แน่วไว้
รักศาสน์ กอร์ปบุญตรี สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์ จงจิตให้ โลกซ้องสรรเสริญ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้รับทำงานฉลองพระเดชพระคุณ โดยนำของพระราชทานไปแจกแก่ตำรวจทหารชายแดน และอาณาประชาชนในถิ่นกันดาร ในทุกภาคของประเทศที่มีผู้ก่อการร้ายคุกคาม แต่มีเหตุดลพระทัยให้เสด็จไปในภาคใต้บ่อยครั้ง จนพระสงฆ์อาณาประชาชนในถิ่นที่เสด็จไป รู้จักคุ้นเคยท่านเหมือนญาติอันสนิท ใช้คำเรียกขานเป็นการยกย่องว่า "เจ้าแม่บ้าง ท่านแม่บ้าง"

ประชาชนที่อยู่ในเขตที่ไกลออกไปไม่เข้าใจใช้ราชาศัพท์ก็เรียกขานท่านว่า "คุณแม่" ดังนี้ก็มี เมื่อท่านยังไม่ไปก็ตั้งตาคอยบ่นว่าเมื่อไรท่านจะมา เมื่อทราบข่าวว่าท่านจะไปก็มีความยินดีว่าเจ้าแม่จะมาโปรดที่พูดได้ละเอียดอย่างนี้ก็เพราะผู้ถวายพระธรรมเทศนานี้เป็นชาวภาคใต้ ได้ทราบข่าวได้ฟังจากพระสงฆ์และบุคคลบางคนที่ได้พบปะสนทนากันเล่าให้ฟัง พระสงฆ์บางท่านถึงกับจัดที่พักถวายไว้ในวัดเมื่อเสด็จไปถึงจะได้พักที่นั่น ทางราชการได้จัดที่พักไว้ถวายเพื่อให้สะดวกสบาย แต่ก็พอพระทัยที่จะพักอย่างธรรมดาสามัญ เมื่อเสด็จไปถึง เมื่อทรงทราบว่าในที่แห่งใดกำลังถูกภัยคุกคาม ก็จะรีบเสด็จไปในที่นั้น แม้จะมีผู้ขอร้องทัดทานเพื่อความปลอดภัย ก็ไม่ค่อยมีพระทัยหวั่นเกรงมักเสด็จไปตามที่ทรงตั้งเจตนาไว้ ที่ทรงประสพอุบัติเหตุถูกผู้ก่อการร้ายยิงเครื่องบินที่ประทับไป และทรงถูกกระสุนปืนของผู้ก่อการร้ายถึงชีพิตักษัยในเขตอำเภอเวียงสระจังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็เพราะได้ทราบว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ฐานปฏิบัติการ ถูกกับระเบิดของผู้ก่อการร้ายได้รับบาดเจ็บ ต้องการความช่วยเหลือเป็นการด่วน จึงเสด็จไปเพื่อนำคนเจ็บมาส่งโรงพยาบาล

กล่าวสรรเสริญคุณของหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต พูดอย่างไรก็ไม่มีผิดหรือเกินไป เพราะกิจการที่ทรงปฏิบัตินั้นเป็นการยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาคุณธรรม ตรงด้วยคำบาลีที่เป็นพุทธศาสนสุภาษิตว่า

ธนํ จเช องฺควรสฺส เหตุ
องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน
องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโต

แปลว่า พึงยอมสละทรัพย์ เพราะเหตุจะรักษาอวัยวะอันประเสริฐไว้ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้พึงยอมสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงคุณธรรม พึงยอมสละแม้อวัยวะ แม้ทรัพย์ แม้ชีวิต ทั้งมวล ดังนี้

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ทรงยอมเสียสละเพื่อความอยู่รอดปลอดภัย ของประเทศชาติและพระพุทธศาสนา แม้จะถึงชีพิตักษัยเพราะเหตุที่ทรงทำหน้าที่ดังพรรณนามา แต่คุณคือความยอมเสียสละของท่าน เป็นการยอมเสียสละเพื่อรักษาคุณธรรม จักคงอยู่ในความทรงจำของอาณาประชาชนตลอดกาลนาน ต้องด้วยพระพุทธภาษิตบรรหารที่ได้ยกเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า ธมฺเม ฐิตํ น

วิชหาติ กิตฺติ แปลว่า เกียรติย่อมไม่ละบุคคลผู้ตั้งอยู่ในธรรม ดังนี้

คำว่าเกียรติ ได้แก่ชื่อเสียงอันเป็นคุณหรือเป็นโทษที่เป็นเสียงสะท้อนย้อนออกฟุ้งตระหลบไป เพราะความประพฤติของบุคคล บอกลักษณะของคนว่าเป็นคนดีหรือเป็นคนชั่ว เหมือนเสียงกลองหรือเสียงระฆังที่ดังออกไปบอกลักษณะให้รู้ว่าเป็นกลองระฆังดีหรือไม่ดีฉะนั้น มี ๒ อย่าง คือ ปาปเกียรติ ชื่อเสียงฝ่ายเสีย ได้ในคำบาลีว่า ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ ชื่อเสียงเสียหายลือกระฉ่อนไป ได้ในคำโคลงว่า "ปลาร้าพันห่อด้วย ใบคา ใบก็เหม็นคาวปลา คละคลุ้ง" กัลยาณเกียรติ ชื่อเสียงดีงาม ได้ในคำบาลีว่า กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ ชื่อเสียงดีงามฟุ้งขจรไป ได้ในคำโคลงว่า "ใบพ้อพันห่อหุ้ม กฤษณา หอมระรวยรสพา เพริศด้วย"

คำว่าธรรม หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น เช่นกตัญญูกตเวที หิริโอตตัปปะ สติสัมปชัญญะ สุจริต เป็นต้น ล้วนเป็นธรรมทั้งสิ้น ในที่นี้จักบรรยายเพียงข้อเดียวคือสุจริตธรรม ตามคำบาลีว่า ธมฺมญฺจเร สุจริตํ พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริตดังนี้

การประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกว่ากายสุจริต เว้นจากพูดปด เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง พูดคำสมานสามัคคี พูดแต่คำอ่อนหวาน พูดมีหลักฐานน่าเชื่อถือ เรียกว่าวจีสุจริต ไม่โลภอยากได้ของใคร มีใจยอมเสียสละ ไม่พยาบาทปองร้ายใคร มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณา เห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียกว่ามโนสุจริต ส่วนกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ รวมเป็น ๑๐ เรียกว่ากุศลกรรมบถ แปลว่าทางเกิดแห่งกุศลธรรม สุจริต ๓ นี้เป็นที่ตั้งที่เกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวงผู้ที่ตั้งอยู่ในสุจริตจึงได้ชื่อว่าตั้งอยู่ในธรรม ธรรมนี้ย่อมรักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ผู้ใดมายอมตัวอยู่ใต้อำนาจพระธรรม ยอมเป็นทาสพระ-ธรรม ยกพระธรรมเป็นเจ้าเป็นนายของตน ตามนิพนธ์ภาษิตว่า ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโสว ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร ข้าพเจ้ายอมเป็นทาสของพระธรรม พระธรรมเป็นนายเป็นผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าดังนี้ พระธรรมก็ปกปักรักษาผู้นั้นให้ถึงความสุขความเจริญความสวัสดี ต้องด้วยพระบาลีว่า

ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ

แปลว่า ผู้ประพฤติสุจริตธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่เย็นเป็นสุขสบาย ทั้งในบัดนี้และเบื้องหน้าดังนี้

ในกรณียากรณียสูตร สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโทษของทุจริตและอานิสงส์แห่งสุจริตไว้ว่า ทุจริตเมื่อบุคคลประพฤติแล้ว ย่อมได้รับโทษคือ ตนเองติตนเองได้ ท่านผู้รู้พิจารณาแล้วย่อมติเตียน ชื่อเสียงเสียหายลือกระฉ่อนไป เป็นผู้หลงไหลทำกาลกิริยา เบื้องหน้าแต่กายแตกทำลายขันธ์ ย่อมเข้าถึงอบายทุคคติ วินิบาตนรก ส่วนสุจริตเมื่อบุคคลประพฤติแล้ว ย่อมได้รับอนิสงส์ คือ ตนเองติตนเองไม่ได้ ท่านผู้รู้พิจารณาแล้วย่อมสรรเสริญ ชื่อเสียงดีงามฟุ้งขจรไป ไม่หลงไหลทำกาลกิริยา เบื้องหน้าแต่กายแตกทำลายขันธ์ ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ได้ดำรงองค์อยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต จงรักภักดีต่อชาติศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นอย่างดีเสมอมา ในฐานะที่เป็นพระราชวงศ์ ก็วางองค์ไว้สมฐานะของพระราชวงศ์ ไม่ได้ทรงทำอะไรให้เป็นที่ระคายเคืองใต้เบื้องพระยุคลบาท เมื่อได้รับทำหน้าที่ฉลองพระเดชพระคุณ ในสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ จนประสพอุบัทวเหตุถึงชีพิตักษัย ยิ่ง

เป็นเครื่องส่องน้ำพระทัยว่าท่านเป็นพลเมืองของชาติ ที่ทรงพลีพระชนมชีพเพื่อรักษาไว้ซึ่งคุณธรรม คือ อิสระเสรีอธิปไตยของชาติไทย แม้จะถึงชีพิตักษัยล่วงลับไป แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณหาล่วงลับไปด้วยไม่ ยังจะอยู่ในความทรงจำของผู้อยู่ภายหลังตลอดกาลนาน

ขออำนาจพระกุศลทักษิณานุปทาน ที่บพิตร หม่อมเจ้าปิยะรังสิต รังสิต ทรงบำเพ็ญแล้วนี้จงอำนวยวิบากราศีส่วนศุภผลอันเป็นที่เบิกบานพระทัย แก่หม่อมเจ้าวิภาวดีรังสิต โดยสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ ตามฐานนิยมสมอุทิศเจตนาทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูปจักได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี พร้อมทั้งคำแปล เพื่อเพิ่มพูนกุศลราศี เจริญอัปปมาทธรรมแก่สมาคมสมควรแก่กาลเวลา

รับประทานถวายพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลาฯ ขอถวายพระพร ฯ

พระธรรมเทศนา

ของ

พระพุทธพจนวราภรณ์ วัดราชบพิตร สถิตมหาสีมาราม

ถวายในการบำเพ็ญกุศลพระศพ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วันที่ ๑๕ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

ขอถวายพระพร เจริญพระศิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล พระชนมสุขทุกประการ จงมีแด่บพิตร ม.จ. ปิยะรังสิต รังสิต ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ บัดนี้อาตมภาพจะรับประทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ถ้ารับประทานถวายวิสัช-นาไปมิได้ต้องตามโวหารอรรถาธิบาย ในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอพระเมตตาคุณ พระกรุณา-คุณ พระขันติคุณ โปรดประทานอภัยแก่อาตมะ ผู้มีสติปัญญาน้อย ขอถวายพระพร

นโมตฺสส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ราโค อุปโถติ วุจฺจติ โลโภ ธมฺมานํ ปริปนฺโถติ

บัดนี้จักถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแก่พระกุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่บริษัทประชายนตร์ กับบริษัทต่าง ๆ ซึ่ง ม.จ. ปิยะรังสิตทรงตั้งขึ้น มี ม.จ. วิภาวดี รังสิต ทรงถือหุ้นอยู่ด้วย มาระลึกถึงคุณูปการของ ม.จ. วิภาวดี รังสิต ผู้สิ้นชีพิตักษัยล่วงลับไป จึงร่วมกันเป็นสมานฉันท์รับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญทักษิณูทิศถวายด้วยอำนาจกตัญญูกตเวทิตาธรรม หากเตือนใจเพราะ ม.จ. วิภาวดี รังสิต นั้น ทรงมีคุณประการประทานความสนิทสนม เอ็นดูด้วยอำนาจเมตตากรุณา แม้มิใช่ญาติสนิทมิตรสหาย ก็ทรงนำพระองค์ใกล้ชิด ดุจเป็นญาติสนิท แก่ผู้น้อยผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา จึงก่อให้เกิดความกตัญญูกตเวทีคารวะ อุปจายนะ แก่บพิตร ม.จ. วิภาวดี รังสิต นั้น เพราะฉะนั้นเมื่อคุณประการของบพิตร ม.จ. วิภาวดี รังสิต หากเตือนใจทนอยู่ไม่ขัด จึงขวนขวายที่จะแสดงความระลึกถึง และความกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏ เพราะความกตัญญูกตเวทีนั้น เป็นนิมิตรเครื่องหมายของคนดีและเป็นภูมิชั้นภาคพื้นของคนดี ดังมีบาลี ว่า "นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา" ความกตัญญูกตเวทีเป็นนิมิตรหมายของ

คนดี และอีกแห่งหนึ่งว่า "ภูมิเว สาธุรูปานํ กตัญญู กตเวทิตา" ความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิชั้นคือ ภาคพื้นของคนดีดังนี้บ้าง ก็ ม.จ. วิภาวดี รังสิต นั้น มีพระคุณสมบัติและอรรถจริยาอย่างไรจึงเป็นเหมือนบ่วงเครื่องคล้องน้ำใจให้คนข้างหลังระลึกถึง ข้อนี้อันผู้ใกล้ชิดสนิทสนมกับบพิตร ม.จ. วิภาวดี รังสิต ย่อมซับทราบประจักษ์แก่ใจอยู่ทั่วกัน แต่เพื่อเป็นอนุสรณ์สติภาวนาชวนให้ระลึกถึงพระคุณท่าน จึงจักพรรณนาเท่าที่รู้สึกและคุ้นเคยและประจักษ์แก่ใจ

ท่านเป็นผู้ประกอบด้วยพระเมตตา กรุณา แก่ผู้น้อยดังกล่าวแล้ว และรับราชการใกล้ชิดต่อพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระภัทรมหาราชเจ้ากับสมเด็จพระนางเจ้า-พระบรมราชินีนาถเป็นเวลาช้านานแม้จะรับราชการเป็นนางสนองพระโอษฐ์ ก็ดูเหมือนจะไม่ต้องการเปิดเผยเพราะท่านเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ คุณธรรมความดีกัลยณเกียรติ กัลยณยศ ไม่ใช่รับราชการเพื่อต้องการทรัพย์ต้องการเกียรติ ต้องการยศ ต้องการมีชื่อเสียงเด่นดังเพราะฉะนั้นจึงมักจะทำอะไร ปฏิบัติอะไร ที่ไม่ปรากฏให้คนทั้งหลายได้รู้ได้เห็นแต่อันใด เป็นที่ลำบากยากพระทัยหรือผ่าพ้นอุปสรรคอันตรายแล้ว ท่านทนอยู่ไม่ได้ มักจะ

ขอรับพระราชทานเป็นตัวแทน ดังปรากฏว่าในที่ทุรกันดาร ที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ตลอดถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมงกุฎราชกุมาร เสด็จไปทรงเยี่ยมและประทานพระอุปการคุณแก่ชาวป่า ชาวเขาในที่ทุรกันดารนั้น ๆ ย่อมมี ม.จ. วิภาวดี รังสิต ตามเสด็จอยู่ด้วยเสมอมา แม้ลางคราวที่สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ไม่มีเวลาที่จะเสด็จ ท่าน ก็รับอาสาเสด็จแทนพระองค์ ดังปรากฏครั้งสุดท้ายที่เสด็จ ไปทรงเยี่ยมเยียนและให้ความอนุเคราะห์ สงเคราะห์ด้วย วัตถุและปิยวาจา แก่ทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ใน จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นสถานที่มีภัยอันตราย ดังเป็นที่รู้ กันอยู่ทั่วไป แม้เช่นนั้นท่านก็ทรงเสียสละความสุขกาย สบายใจ ตลอดถึงความทุกข์ยากลำบากที่จะมีแก่พระองค์ เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนแจกจ่ายวัตถุทานให้เป็นประโยชน์แก่ เขา และทรงปลุกปลอบใจให้เขาได้รับความอิ่มเอิบ ชื่นบาน ในการที่จะบริหารคุ้มครองป้องกันรักษาประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และในเวลาสถานที่นั้นจะเป็นสถานที่มีภัย อันตรายรอบด้าน และเจ้าหน้าที่จะได้เคลียร์พื้นที่แล้ว ถึง ดังนั้นเมื่อคราวที่จะต้องสิ้นชีพิตักษัยด้วยอุบัติเหตุ ก็มีอัน

ให้ต้องถูกลูกปืนของผู้ก่อการร้ายซึ่งเฉพาะการอันยิงให้ถูกพระองค์ท่าน แม้เช่นนั้นท่านก็มีพระสติสัมปชัญญะ ทรงรู้สึกพระองค์ว่าได้ถูกลูกปืนของผู้ก่อการร้าย ไม่แสดงอาการทุรนทุรายให้ปรากฏ แม้มีทุกขเวทนาถึงอย่างนั้นแล้วยังรับสั่งให้เจ้าหน้าที่ลงไปรับเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งถูกภัยอันตรายบาดเจ็บ เพื่อเอาไปส่งโรงพยาบาล แทนที่จะทรงเป็นห่วงเป็นใยพระองค์ก็ยังทรงพระเมตตากรุณาห่วงใยแก่ผู้อื่น ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ ข้อนี้ย่อมเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเสียสละความสุขกายสบายใจเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ที่เขาทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันประเทศชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้คงดำรงอยู่เป็นเอกราชมีอธิปไตย มีพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดมั่น มีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นองค์ประมุขของชาวไทยหรือประเทศชาติเป็นหลักรวมแห่งจิตใจ เพราะฉะนั้น แม้พระองค์ท่านจะสิ้นชีพิตักษัยล่วงลับไปด้วยอำนาจของสังขธรรม ซึ่งปรุงขึ้นจากปัจจัย เมื่อปัจจัยยังเป็นอยู่ชีวิตนี้ก็ยังทรงอยู่ เมื่อสิ้นเหตุ สิ้นปัจจัยแล้วก็พลันดับ เพราะผู้เกิดมาแล้วทั้งหลาย ในที่สุดจำต้องทิ้งร่างกายแตกตายไปเหมือนกันทั้งหมด จะต่างกันก็เพียงเร็วบ้าง ช้าบ้าง ตายดีมีคนสรรเสริญบ้าง ตายชั่วมีคนสาปแช่งนินทาบ้าง จะตาย

เร็วหรือตายช้าก็ไม่สู้อัศจรรย์นัก ข้อสำคัญเมื่อมีชีวิตอยู่ได้ทำประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนและคนอื่นตลอดถึงประเทศชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ แม้รูปกายจะแตกทำลายไป แต่ชื่อเสียงวงศ์สกุลของเขาผู้นั้นหาได้สูญหายตายตามไปด้วยไม่ สมด้วยนัยะพระพุทธภาษิตข้อว่า "รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ" แปลความว่า รูปกาย ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเสื่อมสิ้นไป ส่วนชื่อและสกุลหาได้เสื่อมสูญไปตามไม่ มีอธิบายว่า รูปกายของคนใดได้ก่อสร้างทำคุณงามความดีอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างไว้ ที่ให้คนทั้งหลายได้รู้ได้เห็นหรือได้พบทั่วกันหรือเป็นที่นิยมฝังอยู่ในใจ หรือจารึกเป็นอักษรไว้ให้คนรู้ต่อ ๆ กันมา ชื่อและสกุลแห่งรูปกายของคนผู้นั้นยังปรากฏยืนยาวต่อไปอีกนาน เพราะฉะนั้น บุคคลจึงควรคำนึงถึงชื่อและสกุลให้มากกว่าตัวเอง ควรยอมเสียสละความสุขเฉพาะตัวบำเพ็ญความดีทุกอย่าง เพื่อหวังให้ชื่อและสกุลของตนเป็นที่นิยมสรรเสริญกล่าวขวัญถึงของคนผู้อยู่ในภายภพหลัง ไม่สมควรทำตนให้เขาสาปแช่งนินทาได้เมื่อตายไปแล้ว และวงศ์สกุลนั้นเล่า ก็เป็นแต่เพียงสาขาหรือส่วนหนึ่งของประเทศชาติ ถ้าประเทศชาติยังตั้งอยู่ได้โดยสวัสดี วงศ์สกุลของตนหรือ

คนกลุ่มหนึ่งก็ยังคงมีอยู่ ถ้าประเทศต้องเสียอิสรภาพหรือถูกกลืนชาติ ชาติต้องสูญสิ้นเสียแล้ว วงศ์สกุลก็ตั้งอยู่ไม่ได้ต้องสูญสิ้นไปตามกัน. เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรคิดคำนึงถึงเพียง ชื่อและวงศ์สกุลของตนเท่านั้น ควรนึกถึงประเทศชาติให้มาก และช่วยกันรักษาประโยชน์ของประ-เทศชาติให้ยิ่งไปกว่าประโยชน์ของชื่อและของวงศ์สกุลแม้ตนเองและครอบครัว ชื่อเสียงวงศ์สกุลของตนจะต้องเสียหายทำลายไป เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ก็ควรยอมเสียสละ เพื่อให้ประเทศชาติอยู่รอดตลอดไป อนึ่งวงศ์สกุลก็ดี ประเทศชาติก็ดี ที่จะดำรงอยู่ได้โดยสวัสดีเป็นที่นิยมนับถือของคนทั้งหลาย ก็เพราะคนในสกุลนั้นในประเทศชาตินั้น ประพฤติชอบธรรม นับถือธรรม นิยมธรรม ยึดธรรมเป็นหลักเป็นประธาน เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงเป็นสำคัญยิ่งกว่าบุคคล ยิ่งกว่าชื่อเสียงยิ่งกว่าสกุลวงศ์และยิ่งกว่าประเทศชาติ ที่คนมีเป็นบัณฑิตควรสงวน ควรรักษา ถึงคราวเข้า แม้ทรัพย์ แม้ยศ แม้อวัยวะ ที่สุดแม้ชีวิต ก็ควรเสียสละได้ทั้งสิ้น เพื่อรักษาธรรมะ คือความเที่ยงตรง ความยุติธรรม หรือความชอบธรรม ความถูกต้อง ควรเป็นดังนี้มิใช่หรือ ก็แต่เหตุไฉน จึงยังมีบุคคล

ลางคน หรือลางจำพวกที่นึกถึงเฉพาะประโยชน์ของตนเท่านั้นเป็นใหญ่ ยิ่งไปกว่าชื่อเสียง ยิ่งไปกว่าวงศ์สกุล หรือนึกถึงแต่เฉพาะวงศ์สกุลของตนเป็นใหญ่ยิ่งไปกว่าประโยชน์ของประเทศชาติ ไม่ยอมเสียสละตนเพื่อรักษาชื่อเสียงรักษาวงศ์สกุล ไม่ยอมเสียสละวงศ์สกุลเพื่อรักษาประโยชน์ของประเทศชาติ และไม่ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อรักษาธรรมะ คือความเที่ยงตรงความยุติธรรม ความชอบธรรมหรือความถูกต้อง ที่เป็นไปได้เช่นนั้น เพราะอะไรหรือมีอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลประพฤติผิดทำนองคลองธรรม พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประกาศพระพุทธศาสนามีพระพุทธประสงค์จะแสดงเหตุปัจจัยเช่นนั้นอันมีกำลังกล้าแทรกสิงอยู่ในจิตใจ ในสันดานของบุคคล จึงได้ตรัสบาทที่ ๒ ต่อไปว่า "ราโคอุปโถติ วุจฺจติ โลโภ ธมฺมานํ ปริปนฺโถ" แปลว่า ราคะความติดใจในอารมณ์ที่ตนชอบใจเป็นเหตุให้ประพฤติผิดทาง และโลภะ ความโลภ ความอยากได้อันแรงกล้า เป็นอันตรายแก่ความประพฤติชอบธรรม หรือยุติธรรมดังนี้ มีอธิบายว่า ชนทั้งหลายแม้จะรู้ว่าการทำอย่างนี้ ๆ เป็นความดีเป็นการถูก เป็นความยุติธรรมหรือชอบธรรมที่ตนควรจะประพฤติ การทำอย่าง

นั้น ๆ ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ชอบธรรม ไม่ยุติธรรม ตนควรละควรเว้น ควรทำแต่ความดี ความถูก ความยุติธรรมเท่านั้น แต่เมื่อมีราคะ ความติดใจในอิฏฐารมณ์ ๆ ที่ชอบใจ พอใจ ได้แก่ลาภ ยศ สรรเสริญ

สุข หรือกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หรือเมื่อความโลภ อยากได้ลาภ อยากได้ยศ อยากได้สรรเสริญ อยากได้สุข อยากได้กามคุณ ๕ ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักเบื่อ ไม่รู้จักพอ เมื่อราคะหรือโลภะเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นเหตุให้ประพฤติผิดทาง ปราศจากศีล ปราศจากธรรม ไม่มีหิริโอตตัปปะ ไม่ละอายใจ ไม่เกรงกลัวผิด กล้าประพฤติทุจริตผิดศีล ผิดธรรม เสียยุติธรรมได้ทั้งที่รู้ ๆ อยู่นั่นเอง ราคะความติดใจ โลภะ ความโลภ จึงเป็นอันตรายแก่ความชอบธรรมหรือความยุติธรรม ทำบุคคลผู้ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำให้เป็นคนเห็นแก่ตัวเห็นแก่พรรคพวกของตัว หรือเห็นแก่ชื่อเสียวงศ์สกุลของตนเท่านั้น ไม่ยอมเสียสละเพื่อบุคคลอื่น และไม่ยอมเสียสละตนเพื่อชื่อเสียงวงศ์สกุล เกียรติยศ เกียรติคุณให้ดำรงอยู่ และไม่ยอมเสียสละวงศ์สกุลเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของตน ส่วนบุคคลผู้ไม่ปล่อยให้ ราคะ และโลภะ กิเลสทั้ง ๒ กองนี้เข้าครอบงำแล้ว มีสติสัมปชัญญะ พิจารณา

เห็นว่า กิจการใดเป็นการดีเป็นทางถูก ทางชอบธรรมหรือยุติธรรม เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็กล้ายอมเสียสละประโยชน์เฉพาะตนทำการนั้น ๆ เพื่อรักษาชื่อเสียงของวงศ์สกุล ถ้าถึงคราวจำเป็น แม้ทรัพย์ แม้ยศ แม้อวัยวะ แม้วงศ์สกุล ที่สุดแม้ชีวิตก็กล้ายอมสละเพื่อรักษาธรรมะ หรือเพื่อรักษาประโยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันบุคคลผู้กล้ายอมเสียสละได้เช่นนี้ จะเป็นบุรุษหรือสตรีก็ตาม แม้รูปกายแตกสลายสิ้นไปแล้ว แต่ชื่อเสียงเกียรติยศ เกียรติคุณความดี ความถูก ความยุตธรรมและประโยชน์กิจที่รูปกายนั้นประกอบกระทำสั่งสมไว้ในเวลามีชีวิตเป็นอยู่ หาได้พลอยตายสิ้นสูญไปตามรูปกายไม่ จักมีผู้กล่าวขวัญถึง และเป็นที่สรรเสริญเจริญพรเป็นอนุสรณ์ เป็นเนตติแบบอย่างของอนุชนในภายหลังดังจะพึงเห็นได้ มีตัวอย่างที่ปรากฏในประวัติศาสตร์หรือพงศาวดารของประเทศชาตินั้น ๆ ประเทศชาติทั้งหลายที่ตั้งเป็นอิสระมาได้ ย่อมมีวีรชน เห็นปานนี้อยู่เป็นอันมาก แม้ในประเทศไทยก็มีหลายยุคหลายสมัยทั้งบุรุษ ทั้งสตรี สมัยใดบ้านเมืองคับขันต้องการความเสียสละ ก็มีวีรบุรุษวีรสตรีตั้งต้นแต่พ่อบ้านพ่อเมือง พระมหากษัตริย์ ข้าราชการทั้งทหารทั้งพลเรือนและประชาราษฎร ยอมเสียสละ

ทรัพย์สมบัติของตน ที่สุดยอมเสียสละแม้ชีวิตเข้าช่วยแก้ไข จัดการด้วยสติปัญญาความสามารถ ตามกาลเทศะสมควรแก่เหตุการณ์ในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ของชาวไทยจึงยังคงดำรงอยู่ มีประเทศที่เป็นเอกราชมีอิสระ เสรี มีอธิปไตย เป็นที่อยู่อาศัยร่มเย็น มีพระพุทธศาสนาเป็นหลักมั่นประจำใจ ไม่ถูกใครบังคับจิตใจให้ต้องนับถือศาสนาอื่นด้วยความฝืนใจหรือจำยอม และมีพระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงทศพิธราชธรรมเป็นที่รวมจิตใจความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนทั้งชาติ เป็นองค์พระประมุข เป็นมรดกตกทอดตลอดมาถึงชาวเราทุกวันนี้ ถ้าคนไทยในบัดนี้ยังคงรักษาวีรกรรมจารีตประเพณี วัฒนธรรมไทยสืบต่อไป กล้ายอมเสียสละตน และวงศ์สกุลของตน เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เหมือนต้นสกุลผู้เป็นบุรพบุรุษบุรพสตรีที่กล้ายอมเสียสละมาแล้วในสมัยสุโขทัย สมัยศรีอยุธยา สมัยธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็จะคงดำรงอยู่และเป็นมรดกตกทอดตลอดไปถึงอนุชนรุ่นหลัง ๆ ดังนั้นเราทั้งหลายจงมายอมเสียสละกันเถิด คือสละประโยชน์เฉพาะตนเพื่อรักษาวงศ์สกุล เกียรติยศเกียรติคุณของวงศ์สกุลเพื่อให้ดำรงยั่งยืน

มีคนสรรเสริญกล่าวขวัญถึง และกล้าสละวงศ์สกุลเพื่อประ-โยชน์ของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และกล้ายอมสละทรัพย์ สละยศ สละอวัยวะ ที่สุดสละแม้ชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ คือ ความถูกต้อง ความชอบธรรมหรือความยุติธรรม

ม.จ. วิภาวดี รังสิต ทรงเสียทุกอย่างเพื่อเทิดทูลชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เยี่ยงวีรสตรีของชาติในอดีต แม้จะทรงสิ้นชีพิตักษัยล่วงลับไป พระกัลยาณเกียรติ พระ-กัลยาณยศ ก็จักปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติไทยตลอดกาลนาน ขออำนาจแห่งกุศลที่คณะเจ้าหน้าที่ของบริษัทประชายนตร์ และบริษัทอื่น ๆ ซึ่ง ม.จ. วิภาวดี รังสิต ทรงมีหุ้นส่วนร่วมด้วยนั้น ๆ พร้อมกันรับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญอุทิศถวายสนองพระคุณูปการด้วยความกตัญญูกตเวทิตาธรรม จงพลันสำเร็จเป็นวิบากสมบัติอำนวยศุภอรรถอิฏฐวิบูลยผลที่น่าปรารถนาแด่ ม.จ. วิภาวดี รังสิต สมพระมโนรถทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ทั้ง ๔ จะได้รับประทานสวดธรรมบรรยาย พร้อมทั้งคำแปลถวายเพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมอีกส่วนหนึ่ง ณ กาลบัดนี้

ขอถวายพระพร

วิสัชนาพระธรรมเทศนา

ของ

พระเทพปัญญากวี วัดธาตุทอง

ถวายในการที่ราชสกุลสนิทวงศ์ และ ชุมสาย

บำเพ็ญกุศลถวาย

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สาธุโช ทุลฺลโภ โลเก ติ

บัดนี้จะถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสาทุกขคาถา อนุโมทนากุศลบุญราศีที่คณะเจ้าภาพคือ สกุลสนิทวงศ์ และ ชุมสาย ได้ร่วมใจเป็นสามัคคีฉันท์ บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่บพิตรหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ผู้ถึงชีพิตักษัยตามคติ-วิสัยของสังขาร

ประเพณีที่เรียกกันว่างานศพ เท่าที่ปรากฏสืบเนื่องกันมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ความจริงแล้วมีบางสิ่งบางอย่างแฝงและซ่อนเร้นอยู่ในงานนั้น ๆ เพราะเหตุนี้

เองพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่เรียกกันว่า ศึกษาธรรมประพฤติธรรม ได้แก่การฝึกฝนและการอบรมเพื่อที่จะได้ต่อสู้เมื่อมรณะภัยเกิดขึ้น ไม่ว่าทั้งแก่ตนหรือแก่บุคคลอื่น ซึ่งไม่มีใครผู้ใดสามารถที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ เพราะมรณะคือความแตกสลาย เป็นสภาพธรรมดาของสังขารดังที่ปรากฏเป็นข้อธรรมซึ่งเห็นได้ในขณะนี้ก็คือ สังขารร่างกายไม่เที่ยง สิ่งที่มีประจำสำหรับกำกับร่างกายก็คือ ความเกิดและความดับ เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เกิดมาแล้วจะไม่ให้สิ่งนั้นดับย่อมเป็นไปไม่ได้ เกิดมาเท่าไรผลสุดท้ายก็แตกดับไปหมด นี่เป็นข้อปรากฏในส่วนเบื้องต้นที่จะได้พิจารณาว่า ความจริงคือสังขารร่างกายหรือจะเรียกกันว่าเป็นตัวตนเป็นเราเขาก็ตามที สิ่งที่ปรากฏทั้งหมดนี้สิ่งนั้นคือสังขารร่างกาย เมื่อสังขารร่างกายเกิดมาแล้วต้องผันแปรแตกดับไป ผู้ที่ยึดถือสังขารร่างกายว่าเป็นตัวตนเราเขาก็ต้องพลอยเกิดแก่เจ็บตายไปด้วย ความทุกข์ก็เกิดขึ้น ความทุกข์ไม่ใช่ว่ามาจากที่ไหน มาจากสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในทางที่ถูกหรือทางที่ผิด ฉะนั้นในส่วนหนึ่งเท่าที่ปรากฏว่า อวิชชาความไม่รู้ก็คือไม่รู้จักว่าเบื้องต้นของชาติภพหรือชีวิตเริ่มต้นมาแต่ครั้งใดเวลาใด ตัณหาคือความทะเยอทะยานหรือความ

ต้องการของคนเราเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสาร-วัฏ ชาตินี้ยังไม่พอต้องการชาติหน้า ชาติหน้ายังไม่พอต้องการชาติต่อ ๆ ไป ฉะนั้นการวนว่ายตายเกิดในสังสาร-วัฏ ซึ่งเป็นไปตามกฎของวัฏฏะเช่นนี้ก็เนื่องมาจากตัณหาคือความต้องการหรือความปรารถนา เมื่อมาพิจารณาปรับความเข้าใจเข้ากันกับสังขารร่างกายแล้ว แยกสังขารร่างกายออกเพราะสภาพของสังขารร่างกายก็จะต้องประกอบด้วยไตรลักษณ์ทั้งสามประการ อันได้แก่ความไม่เที่ยงเพราะต้องผันแปรไป เช่นอย่างร่างกายที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ก็เป็นผล-ลัพธ์ซึ่งเกิดขึ้นจากความผันแปรของสังขารร่างกายนั่นเองความเป็นทุกข์เพราะถูกบีบคั้นเป็นประจำไม่ว่าจะลืมตาหรือหลับตาก็มีแต่ความทุกข์ความทรมาน ชีวิตจึงได้แก่ความทนทานต่อความทุกข์เช่นนั้นได้ ถ้าหากว่าทนทุกข์ไม่ได้ก็ต้องแตกสลายไป ความเป็นอนตฺตาก็คือสิ่งทั้งปวงเป็นไปอย่างนั้นเอง ความยึดถือจึงทำให้เกิดมีขึ้นว่านั่นเป็นตัวตนเราเขาซึ่งแท้ที่จริงแล้ว อตฺตา ตัวตนไม่ว่าจากสังขารร่างกายหรือว่าจากวิญญาณจากจิตใจ ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตนของเราร่างกายอาจจะถือกันได้แต่ว่าในส่วนที่เป็นจิตใจเช่นความคิดนึกซึ่งเกิดขึ้นในชั่วระยะหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป นับ

ตั้งแต่เช้ามาจนถึงเวลาปัจจุบันนี้ถ้าจะถามว่าความคิดเกิดขึ้นกี่พันครั้งกี่หมื่นครั้ง ตอบไม่ได้ ฉะนั้นการแยกและพิจารณาให้รู้จักความจริงอันนี้ ก็เท่ากับว่าในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทปฏิบัติตามหลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเตรียมตนเตรียมใจที่จะรับเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสิ่งที่ตนไม่สามารถจะแก้ไขได้ จะร้องไห้เศร้าโศกสักเพียงใด ผลสุดท้ายสิ่งเหล่านั้นก็ไม่สามารถจะแก้ไขได้ เพราะผู้ที่จากไปแล้วก็ตาม ผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ก็ตาม ผลสุดท้ายก็คือมีสังขารร่างกาย เป็นแต่เพียงว่าของใครจะแตกสลายไปก่อน ฉะนั้นการพิจารณาตามสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ทั้งสามประการนี้จึงเรียกว่าเป็นวิถีของชีวิตเท่าที่จะต้องคิดนึกอยู่เสมอ และในส่วนหนึ่งเท่าที่เป็นหลักธรรมควรแก่การพิจารณาก็คือ เตสํ วูปสโม สุโข ความสงบระงับ สังขารเหล่านั้นเป็นเหตุให้เกิดสุข ซึ่งบุคคลธรรมดาเข้าใจกันว่าความตายเป็นความสุข แท้จริงแล้วไม่ใช่ความสุข เพราะความตายก็ได้แก่อาการที่แตกสลายไปตามธรรมดาของสังขาร แต่นี่หมายความว่า ถ้ายึดถือสังขารร่างกายก็คล้าย ๆ กับว่าแบกของหนักเอาไว้ ต้องเป็นทุกข์ตรงนี้ ไม่มีใครให้คลายคือไม่ยึดถือปล่อยวางได้ คือเข้าใจแต่เพียงว่าสังขารร่างกายก็เป็นไป

ตามสภาพของสังขารร่างกาย ไม่มีตัวตน เป็นแต่เพียงว่าในขณะที่สังขารร่างกายยังดำรงชีวิตอยู่ก็ใช้เขาประกอบกิจ-การงาน ให้กระทำหน้าที่ตามความรู้และความสามารถเพื่อสร้างคุณสร้างประโยชน์ ที่เรียกกันว่าเกิดมาเพื่อบำเพ็ญบารมีธรรม

ฉะนั้น คณะเจ้าภาพได้แสดงน้ำใจอันดีงามก็คือความสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นสมบัติที่หาได้ยากมาก ความสามัคคีเช่นนี้มีอยู่ในที่ใด ความเจริญก็มีอยู่ในที่นั้น เพราะความสามัคคีเป็นที่รวมคุณธรรมหลายๆ ประการ อาทิเช่น ความเมตตา ความโอบอ้อมอารี ความอดทน ยับยั้งต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่วู่วามไปตามอารมณ์ รู้จักคิดนึกไตร่ตรองกระทำสิ่งที่ดีที่สุด และช่วยเหลือเกื้อกูลอุปการะในระหว่างกันและกัน ฉะนั้นความเป็นญาติจึงคล้าย ๆ กับว่ามีส่วนหนึ่งคอยเตือนใจให้รำลึกว่า การช่วยเหลือเกื้อกูลในระหว่างกันและกันนั้น ก็ช่วยเหลือญาติก่อน เมื่อช่วยเหลือญาติแล้วต่อไปถึงขยายกระจายออกไปถึงบุคคลอื่น นี่เป็นวิธีปฏิบัติในหลักแห่งการดำรงชีวิต ฉะนั้นเท่าที่สกุลสนิทวงศ์ และ ชุมสาย ได้ร่วมใจบำเพ็ญกุศลถวายแด่บพิตรหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ผู้ถึงชีพิตักษัยไปแล้ว

นั้น ได้ชื่อว่าบำเพ็ญญาติธรรม อันเป็นส่วนที่สำคัญทั้ง อดีตปัจจุบันรวมทั้งอนาคต เพราะสิ่งใดที่เป็นตัวอย่างอันดีงาม อนุชนย่อมจารึกตรึงตราสิ่งเหล่านั้นให้ประทับใจ เพราะโดยเฉพาะหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต แม้จะถึงชีพิตักษัยไปแล้ว แต่ว่าสิ่งที่เหลืออยู่ สิ่งที่ดำรงอยู่ สิ่งนั้นย่อมทราบซึ้งในใจของคณะเจ้าภาพ เพราะเนื่องจากว่าเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดสนิทสนม จึงปรากฏชัดในทางน้ำใจว่าความดีมีอยู่มากน้อยเพียงไร ฉะนั้นจะได้ประมวลในส่วนสำคัญคือ ความรู้ อันได้แก่พระปรีชาสามารถในการศึกษาเล่าเรียน นับตั้งแต่วิชาชั้นต้นจนกระทั่งจบ และศึกษาพิเศษชำนาญในภาษาศาสตร์ ซึ่งก็เรียกกันว่าในด้านภาษาแล้วละก็แตกฉาน ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดก็เพราะเหตุว่า อาหารดวงตาหรือมันสมองของจิตใจนั้น สิ่งเหล่านั้นต้องเกิดขึ้นจากความรู้ก่อน ร่างกายต้องการอาหารจิตใจก็ต้องการอาหาร จะปรนปรือเฉพาะร่างกายอย่างเดียวไม่พอ จำเป็นที่จะต้องแสวงหาอาหารให้แก่จิตใจ พระนิสสัยความโอบอ้อมอารีเห็นน้ำใจของบุคคลอื่น และพระ-นิสัยส่วนสำคัญก็คือ แสดงให้ปรากฏออกมาในทำนองที่เรียกกันว่าเห็นใครได้รับความทุกข์แล้ว เสมือนหนึ่งทรงได้

รับความทุกข์เอง ฉะนั้นพระนิสสัยอย่างนี้ถึงเรียกกันว่า รักความเป็นธรรม บูชาความเป็นธรรม สิ่งใดที่เป็นความดีงามก็ตั้งพระทัยที่จะประพฤติปฏิบัติสม่ำเสมอตลอดมา และสิ่งสำคัญก็คือ หน้าที่เท่าที่จะต้องทรงรับผิดชอบตามควรแก่ความรู้และความสามารถนอกจากที่ทรงเป็นนักประพันธ์เจริญรอยตามพระบิดาแล้ว ยังทรงแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีพระปรีชาญาณพิเศษก็คือทรงสนพระทัยในสาระคดีในประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความจริงในหลายประการ เป็นการสะท้อนภาพในทำนองที่เรียกกันว่า อดีตกาลเท่าที่ผ่านพ้นมาแล้ว ชีวิตของคนเท่าที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม เป็นครอบครัวนั้น มีความเป็นอยู่อย่างไร ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร และความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในระหว่างกันและกันอย่างไร และการที่ชาติรอดพ้นจากภยันตรายมาได้เป็นเพราะอะไร ฉะนั้นในพระประวัติอันเป็นส่วนสำคัญก็คือนับตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ทรงรับหน้าที่สำคัญที่สุดก็คือ โดยเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในฐานะเป็นนางสนองพระโอษฐ์ ซึ่งเท่ากับว่าจะต้องทรงรับภารกิจต่าง ๆ อีกมากมาย แต่ก็มิได้ทรงท้อถอย เพราะตามหลักธรรมดามีอยู่ว่า ผู้ที่มี

ความรู้ความสามารถรับกิจการงานอันใดแล้วตั้งใจที่จะทำกิจการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไป และสิ่งที่ฝังอยู่ในพระหฤทัยก็อาจจะสังเกตเห็นได้กลายเป็นคุณสมบัติ ๔ ประการคือ

ประการที่ ๑ ความพอพระทัยและความเต็มพระทัยในอันที่จะประกอบธุรกิจการงานนั้น ๆ เสมือนหนึ่งว่าทรงทำเล่นให้เป็นงาน แต่ว่าไม่ได้ทรงทำงานให้เป็นเล่น นี้เป็นหลักปฏิบัติของการกระทำงานทั่ว ๆ ไป นอกจากที่เรียกกันว่า งานเป็นงาน ซึ่งบางครั้งบางคราวก็รู้สึกว่าเคร่งเครียดเกินไป แต่ทว่านำเอาสิ่งที่เป็นเรื่องเล่น ๆ มาเป็นการเป็นงานก็กลายเป็นผลเป็นประโยชน์ ดังเช่นงานอดิเรกของบุคคลบางประเภท จะเป็นปลูกต้นไม้ก็ตามหรือจะทำการงานอะไรต่าง ๆ ก็ตาม กลายเป็นสิ่งที่ช่วยครอบครัววงศ์ตระกูลได้

ประการที่ ๒ ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะไม่ย่อท้อ ซึ่งพระคุณทั้งนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า เมื่อทรงตั้งพระทัยที่จะทำอะไรแล้วกระทำติดต่อกันเสมอไป อย่างที่เรียกกันโดยภาษาสามัญว่า กัดฟันทน ไม่ยอมจำนนต่ออุปสรรค และข้อขัดข้องต่าง ๆ ก็เป็นเหตุทำให้กิจการงานเช่นนั้นสำเร็จผลได้

ประการที่ ๓ ทรงมีความมั่นพระทัยในอันที่จะกระ-ทำกิจการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ก็คล้าย ๆ กับว่า ตราบใดที่ยังมีพระชนม์อยู่ตราบนั้นก็ทรงมุ่งมานะพยายาม กระทำตลอดไป

ประการที่ ๔ ได้แก่ความเข้าพระทัยหรือความเข้าใจ ในกิจการงาน จัดว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดก็เพราะเหตุว่า ประ-หยัดเวลาประหยัดทุนรอนประหยัดบุคคลเท่าที่จะต้องทำ การงาน ก็เพราะเนื่องจากว่าเข้าใจทำเข้าใจใช้กฎ ความเข้าใจเช่นนี้จึงเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ

เท่าที่ทรงแสดงมาแล้วและเท่าที่ปรากฏจนวาระสุดท้าย ในระยะเวลาที่ทรงรับหน้าที่เป็นนางสนองพระโอษฐ์ โดยเสด็จไปต่างประเทศ และบางครั้งบางคราวเสด็จแทนสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาระ พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประ-เสริฐ เนื่องในการพัฒนาจังหวัดก็เท่ากับว่าพัฒนาชาติบ้านเมือง นี่ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งก็คล้ายๆ กับว่า นิสัยของคนไทยหาบุคคลซึ่งเป็นผู้นำเป็นตัวอย่าง ถ้าใครเป็นผู้นำและเป็นตัวอย่างที่ดีแล้วละก็ อยากจะมีผู้ปฏิบัติตามเสมอ และผลสุดท้ายก็ปรากฏว่า ทรงรับภาระบำเพ็ญกิจการงานเช่นนี้มาตลอดระยะเวลา ๑๐ ปี จึงคล้ายๆ

กับว่า ทุก ๆ จังหวัดเท่าที่เสด็จไปแล้ว แสดงให้เห็นถึงว่า น้ำพระทัย ของบพิตรได้ทรงกระจาย เผื่อแผ่ความโอบอ้อม อารีความเมตตา ปรานีเสมือนหนึ่ง เป็นญาติ เป็นมิตรต่อ บุคคลเหล่านั้น. ให้ได้ตั้งใจกระทำในสิ่งที่จะนำความเจริญ รุ่งเรืองตลอดมา แต่ทว่าวาระสุดท้าย ณ สถานที่ที่บพิตร เสด็จไปเมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วมาและจนกระทั่งถึงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๐ ณ สถานที่แห่งนี้ บพิตรก็ เสด็จจากโลกนี้ไปด้วยอุบัติเหตุ เท่าที่เป็นสิ่งสุดวิสัย ถึง แม้ว่าจะมีความตั้งใจ และความรอบคอบดีสักเพียงใดก็ตาม ตามหลักของธรรมะ เท่าที่ควรแก่การพิจารณาอย่างหนึ่งก็ คือ คนเราเกิดมาอาศัยกรรม ๔ ประการ ประการที่หนึ่ง กรรมซึ่งสร้างสรรค์ ให้มีชาติกำเนิดปรากฏในกาลปัจจุบัน นี้ ดังที่คนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน มากมายก่ายกอง ผล สุดท้ายก็คือไม่เหมือนกันอย่างดีที่สุดก็เป็นแต่เพียงว่าคล้าย คลึงกัน ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว สิ่งเหล่านั้นย่อมสร้างผล คือความเกิดในชาติปัจจุบันนี้ ประการที่สอง กรรมที่อุปถัมภ์ ค้ำชู เมื่อเกิดมาแล้ว ผู้ที่มีความเจริญดูเหมือนจะมีความ เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้นไป ผู้ที่มีความเสื่อมและความตกต่ำ ก็ดูเหมือนว่าจะยิ่งซ้ำร้าย คล้าย ๆ กับว่าหาเช้าไม่พอค่ำ

แต่ทว่าเมื่อเกิด มาแล้วหาเช้าไม่พอเช้า หาค่ำไม่พอค่ำ เนื่องจากการที่คนเรากระทำทั้งความดีและความชั่วสับสนกันไปเป็นระดับชั้นเท่าที่ไม่มีใครสามารถจะละได้ ตราบใดที่ยังเป็นปุถุชนเป็นกัลยาณชน ก็ต้องประกอบกรรมทั้งสองประการนี้และก็จะต้องเสวยผลแห่งกรรม ทั้งสองประการนี้

ประการที่สาม ความยุติธรรมของกรรมนั้นมีอยู่ ไม่ใช่ว่าจะสร้างความน้อยเนื้อต่ำใจ เช่นบางครั้งบางคราวบังเอิญไปประสบความทุกข์ความลำบากเข้าก็นึกว่า เป็นเรื่องเคราะห์ร้าย และก็ถ้าหากว่าประสบความดีมีความเจริญก็บอกกันว่าเป็นเคราะห์ดี จะสังเกตจากส่วนต่าง ๆ เหล่านี้แล้วก็เป็นเสมือนหนึ่งว่า ชีวิตของคนเราดูเหมือนว่าจะต้องเป็นไปตามดวงดาว อะไรต่าง ๆ แท้จริงแล้ว กรรม ที่ตนกระทำขึ้นนั้นเอง เป็นเหตุบันดาลให้เป็นไป จึงเรียกกันว่ากรรมเบียดเบียน ดีมากเกินไป เพราะเหตุที่ว่าได้เคยกระทำกรรมอะไรบางอย่างก็คือเบียนให้น้อยลง อาจจะให้เจ็บไข้ได้ป่วย อาจจะให้ประสบความพลัดพรากจากกันและกัน หรืออาจจะให้ประสบความทุกข์อะไรต่าง ๆ เท่าที่จะให้ไม่ได้รับความสุขเต็มที่ หรือผู้ที่ได้รับความทุกข์แม้จะมากมายสักเพียงไรก็ตาม ยังมีกรรมเบียนก็คือเบียดความ

ทุกข์เหล่านั้นให้น้อยลง แทนที่จะได้รับความทุกข์อย่างเต็มที่ กลับเป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยดี เป็นที่ได้รับความเมตตาปรานีจากบุคคลอื่น ทั้งสามประการนี้พอสังเกตเห็นได้จากภาพที่ปรากฏ ยิ่งได้ผ่านชีวิตของคนมามากมาย บางครั้งบางคราวก็ทำให้นึกระแวงและสงสัย ทำไมคนเราจึงเป็นอย่างนั้นและทำไมคนเราจึงเป็นอย่างนี้ จนกระทั่งบางครั้งบางคราวอาจจะกล่าวได้ว่า อยากจะปฏิเสธคำสั่ง-สอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกกันว่า ทำดีทำไม่ได้ดี แต่ว่าคนที่ทำชั่ว กลับได้รับความดี ซึ่งแท้ที่จริงแล้วไม่ได้เป็นอย่างนั้น ดีคงเป็นความดี ชั่วก็คงเป็นความชั่ว หากแต่ว่าความคิดเห็นแก่ตัวมากเกินไป จึงทำให้เข้าใจผิดพลาดไป ฉะนั้นในประการที่สี่ ที่เรียกกันว่า กรรมตัดรอนประหารทั้งความดีและความชั่ว ทั้งสองประการนั้นให้หมดสิ้นไป ซึ่งจัดว่าเป็นอุปฆาตกรรม ก็หมายความว่าตัดทำลายทุกสิ่งทุกประการอย่างที่เรียกกันว่า ไม่น่าจะต้องด่วนจากโลกนี้ไป แต่ว่าผลสุดท้ายก็ต้องด่วนจากโลกนี้ไป เป็นกรรมตัดรอนอย่างรุนแรงที่สุด สร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้น ซึ่งแท้ที่จริงเมื่อพิจารณาแล้ว สภาพของกรรมทั้งสี่ประการนี้ ยังคงดำรงความเป็นธรรมคือแน่นอน ไม่

เหมือนกับสภาพธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจจะมีลุ่ม ๆ ดอน ๆ แต่ว่าเรื่องของกรรมแล้วต้องคงที่ แต่ว่าผู้ที่จะตระหนักชัดในเรื่องกรรมเช่นนี้หายากมาก จึงต้องค่อยพิจารณารับรู้ความจริงอันเกิดขึ้นจากตนของตนเอง โดยการฝึกฝนตนให้มีจิตสงบระงับ เหมือนหนึ่งแยกภาพในภายนอกเท่าที่ปรากฏเป็นความเจริญและความเสื่อมซึ่งเป็นเรื่องราวของโลกเอาไว้ตอนหนึ่ง แต่ว่าในส่วนของตนก็คือแยกออกจากโลกนั้น ๆ ไม่ยอมเป็นไปตามโลก ฉะนั้นบัดนี้จะได้วิสัชนาข้อธรรมที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้น โดยมีใจความสังเขปว่า สาธุโข ทุลฺลโภ โลเก คนดีหาได้ยากในโลก คนดีความดีและผู้ที่กระทำความดี คล้าย ๆ กับว่าจะต้องติดต่อกันไป ถ้าความดีมีอยู่ในโลก แต่ว่าคนดีไม่มี ผลของความดีก็ไม่เกิด ลักษณะของผู้ที่กระทำความดีเช่นนี้จึงต้องอาศัยคุณสมบัติหลาย ๆ ประการ มิได้หมายความเฉพาะแต่เพียงว่า มีความรู้แล้วละก็เป็นคนดีได้รับการยกย่องแล้วก็เป็นคนดี ซึ่งแท้ที่จริงแล้วผู้ที่จะมีความดีอย่างแท้จริงได้ จะต้องอาศัยคุณธรรมคือ ความเมตตาปรานีบ้างตามควรแก่กาลเทศะ ความรักความนิยมในทางที่เป็นธรรมอันเป็นการปลูกฝังนิสัยใจคอของตนให้มีความดี

ตลอดไป หรือการแสดงคุณธรรมเท่าที่มีความสำคัญที่สุดก็คือ เต็มใจช่วยเหลือเกื้อกูลอุปการะเป็นบุคคลแรก ในเมื่อได้สดับข่าวคราวหรือได้ยินคำเรียกร้องขอความช่วยเหลือ เต็มใจที่จะกระทำสิ่งนั้นเต็มที่ โดยมิได้มีการผลัดวันประกันเวลา ฉะนั้นโดยเฉพาะประมวลส่วนที่เป็นหลักสำคัญ ๆ ของความเป็นคนดี ซึ่งบุคคลทั่ว ๆ ไปสามารถจะสร้างให้เกิดขึ้นได้ก็คือ มีความสามารถที่จะนำเอาความรู้ต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์ เพราะถ้ารู้เฉย ๆ แต่ว่าไม่สามารถจะทำอะไรให้เป็นผลดีได้ ความรู้เช่นนั้นก็เป็นเสมือนหนึ่งว่าไม่ได้เกิดเป็นคุณอะไรเลย ปลูกต้นไม้อยากจะให้ได้ดอกได้ผล แต่ทว่าผลสุดท้ายไม่มีดอกไม่มีผลความรู้ก็เช่นเดียวกัน จึงต้องอาศัยความสามารถ ความซื่อสัตย์สุจริต มอบกายถวายชีวิตให้แก่หน้าที่กิจการงานนี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเต็มอกเต็มใจที่จะรับภารกิจต่าง ๆ แล้ว ตั้งใจที่จะกระทำภาระนั้น ๆ โดยตลอดไป และส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือความกล้าพอที่จะเต็มใจกระทำ ไม่ได้รำลึกถึงอะไรเลย ความเหนื่อยยากความลำบากไม่ต้องคิดถึงกันละ ตั้งใจที่จะทำการงานแล้วละก็ยอมสละแม้แต่ชีวิต ผู้ที่เป็นคนดีจึงหมายความว่าเป็นผู้ที่

ยอมเสียสละ การทำอะไรโดยไม่หวังรับผลตอบแทน เพราะสิ่งที่เป็นความดีก็ดีอยู่ในตัว กระทำดีน้อยและมากเพียงไร สิ่งนั้นก็เป็นความดี ฉะนั้นโดยเฉพาะสิ่งที่เป็นความสำคัญที่สุดอันนับเนื่องในความเป็นสาธุชนก็คือ ละเว้นความประพฤติชั่วทางกาย วาจาและใจ พร้อมกันนั้นเองกลับกระทำสิ่งที่เป็นความชอบความสุจริตทางกายวาจาและใจให้ปรากฏ ในที่นี้มีข้อที่น่ารำลึกก็คือ ความชั่วที่เกิดในระยะแรก ๆ ไม่ใคร่จะมีใครรู้สึกกันนัก แต่เกิดขึ้นซ้ำกันบ่อย ๆ แล้วทำให้ความชั่วมีอำนาจมากยิ่งขึ้น ผลสุดท้ายก็ไม่สามารถที่จะละได้ ฉะนั้นในหลักของคนดีแล้วพอรู้สึกว่าเป็นกรรมที่ไม่ดีหรือเป็นความที่ชั่ว รีบสลัดทิ้งทันที เมื่อสลัดทิ้งได้แล้วก็เต็มใจที่จะกระทำความดีอันเป็นส่วนกุศล อันเป็นส่วนสุจริต ไม่ย่อท้อว่าจะมีความยากและลำบากเพียงใด เมื่อกระทำได้แล้วก็ยังรู้จักรักษาความดีงามนั้น ๆ ให้เจริญมั่นคงตลอดกาลนาน ฉะนั้นบุคคลที่ดีกระทำความดีและตั้งใจที่จะกระทำสม่ำเสมอตลอดมาแล้ว ความดีย่อมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งจะคุ้มครองคณะ และบุคคลให้มีความเจริญรุ่งเรือง แต่ในที่นี้เท่าที่บอกกันว่าหาได้ยาก หมายความว่าไม่มีใช่ไหม ความจริงน่ะมี แต่ทว่ามีน้อยเกินไป

ไม่พอแก่ความต้องการ ถ้าหากว่ามีคนที่กระทำความดีมากๆ และตั้งใจที่จะกระทำความดีแล้ว ส่วนรวมเท่าที่เป็นชาติประเทศก็ย่อมจะมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้น เมื่อมีจำนวนมากเกินไป ทำอย่างไรจึงจะให้มีจำนวนมาก นี่แหละเป็นส่วนสำคัญที่สุดก็เพราะเหตุว่า ใครที่เป็นคนดีอยู่แล้ว ย่อมรู้จักว่าความดีเป็นเช่นไร แต่ผู้ที่ยังไม่มีความดีก็ควรที่จะได้ตระหนักชัดในข้อหนึ่งว่า ทำอย่างไรจึงจะนำเอาสิ่งที่ได้ประโยชน์มาสร้างสรรค์ให้เป็นประโยชน์ เพราะเป็นแต่เพียงใบไม้แม้จะเป็นของที่ไร้ค่าราคา แต่ก็ยังเป็นปุ๋ยยังเป็นประโยชน์ได้ ในฐานะที่คนเราเกิดมาเป็นคน มีชีวิตอุบัติมาในโลก มีทั้งเชื้อชาติและสัญชาติดังนี้แล้ว คำนึงถึงความจริงดังนี้ จึงสามารถที่จะ ทุ่มเทกระทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้เกิดเป็นประโยชน์ ก็คือศึกษากิจการงาน เริ่มต้นก็คือก่อร่างสร้างตนให้เป็นหลักฐาน อันเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ เพราะถ้าหากว่าไม่มีหลักฐานมั่นคงเพียงพอแล้ว การที่จะทำอะไรก็ยากที่จะทำให้สำเร็จลุล่วงไปได้ในประการต่อมาก็คำนึงถึงความจริงในด้านจิตใจ ก็คือเรามีอะไรบ้างเท่าที่จะแสดงให้เห็นถึงความมั่นคง เป็นผู้เคารพความจริงตลอดไป ก็ได้แก่การสร้างคุณสมบัติใน

ด้านจิตใจให้เห็นชัดเจนลงไปว่า ความดีเป็นสิ่งที่ตนควรกระทำ และความดีนั้น ๆ เมื่อกระทำแล้วก็จะได้กระจายเผื่อแผ่ขยายออกไปให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น และในประการสุดท้ายอันเป็นส่วนสำคัญที่สุดประการหนึ่งก็เพราะเหตุว่า ทุกท่านนับวันแต่จะเดินทางไปสู่สัมปรายภพ คือโลกหน้า ซึ่งโลกหน้าจะอยู่ในที่ใดก็ตาม หมายความว่ากำลังเดินทางต่อไป มีอะไรพอที่จะเป็นเสบียงอาหาร มีอะไรที่จะเป็นประโยชน์และจะเป็นเพื่อนเดินร่วมทางในขณะที่จะจากโลกนี้ไปสู่สัมปรายภพ ฉะนั้นการที่จะพิจารณาถึงความจริงข้อนี้ จึงเป็นเหตุให้เกิดธรรมะ ที่เรียกกันว่าข้อสำคัญที่สุดก็คือทุกท่านไม่ควรกลัวตาย เพราะความตายเป็นของคู่กับความเกิดเท่าที่เกิดมาแล้ว จะกลัวสักเท่าไรก็ตามผลสุดท้ายเพราะเกิดมาแล้วก็จะต้องจากโลกนี้ไป ข้อที่น่ากลัวมากที่สุดก็คือ หากว่าเกิดมาอีก ผลสุดท้ายก็จะต้องเป็นเช่นนี้ ทุกฺขายาติ ปุนปฺปุนํ การเกิดอีกไม่ว่ากี่ชาติกี่ภพผลสุดท้ายก็มีแต่ความทุกข์และเพิ่มพูนความทุกข์ยิ่ง ๆ ขึ้น ฉะนั้นปัญหาในข้อสำคัญก็คือ อะไรที่จะทำให้เกิด เลิกเกิดเลิกชาติภพต่อไป อันเป็นจุดหมายที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย แม้จะเป็นข้อปฏิบัติในการพิจารณาเฉพาะตนก็ตาม

อาจจะใช้ระยะเวลาไม่มากมาย แต่ว่าสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ มาคำนึงถึงความจริง ระลึกถึงว่า สาระของชีวิตเท่าที่เกิดมานี้น่ะเพื่ออะไร จริงอยู่อาจจะต้องกระทำกิจการงานเป็นการสร้างเกียรติยศเกียรติคุณ อาจจะบำเพ็ญกรณียกิจอะไรต่างๆ มากมาย แต่ว่าในส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ วาระสุดท้ายของชีวิต ดังภาพที่ปรากฏก็เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงความเป็นจริง ฉะนั้นการรำลึกและพิจารณาว่าสังขารร่างกายต้องแตกดับ เป็นการกำหนดพิจารณาให้รู้จักความจริงของสังขารร่างกายนั้น ๆ ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หายหลงหายผิดหายรักใคร่ในร่างกาย ไม่ต้องยึดถือว่าสังขารร่างกายนี้น่าจะต้องเป็นเราหรือว่าเป็นของของเราตลอดไป ก็หมายความว่า หัดสิ้นชีวิตหัดตายไปในขณะที่ยังเป็น ๆ เมื่อยังมีชีวิตอยู่แล้วก็หัดหายเสียก่อน หัดตายอย่างนี้ได้ประโยชน์มากที่สุดก็คือ ถ้าคนเราไม่หัดตายมักจะมีความโลภโมโทสัน อะไรต่าง ๆ ก็เป็นของเรา อย่างโน้นก็เป็นของเราอย่างนี้ก็เป็นของเรา ทุกคนต้องทำตามใจเราเมื่อหัดตายได้ก็เท่ากับว่า บรรเทาทั้งความโลภทั้งความโกรธตลอดจนถึงความหลงความงมงายในสิ่งอันไร้สาระ

ฉะนั้น ในประการต่อมาก็คำนึงว่า อะไรเป็นเหตุทำ

ให้คนเรามีชาติและภพต่อไป ชาติและภพเหล่านั้นจะสิ้นสูญไปได้อย่างไร ดังพระอุทารที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย มีใจความสั้น ๆ ว่า เราตถาคตและเธอทั้งหลาย ท่องเที่ยวไปสู่สังสารวัฏฏ นับชาติและภพไม่ถ้วน ก็เพราะต้องการที่จะแสวงหานายช่างซึ่งเป็นผู้สร้างอัตภาพร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนเรือนร่าง ตราบใดที่ยังค้นหาไม่พบ ตราบนั้นก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏฏ บัดนี้พบแล้วทำลายแล้ว ฉะนั้นชาติและภพไม่มีต่อไป การพิจารณาโดยปริยายเช่นนี้ ก็เป็นการชี้ให้เห็นชัดโดยความจริงประการหนึ่งว่า ยอมรับตามสภาพความเป็นจริงว่าสังขารร่างกายจะต้องเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเมื่อถึงคราววาระสุดท้ายที่ร่างกายจะต้องแตกสลายไปแล้ว ยอมรับรู้ไม่มีความดีใจหรือไม่มีความเสียใจ เพราะเหล่านั้นก็เป็นไปตามอำนาจของโลกธรรม ดีใจก็ไม่ได้เกิดประโยชน์ เสียใจก็ไม่ได้เกิดประโยชน์ มีแต่จะสร้างความลุ่มหลงและความทุกข์ให้เกิดมากทวียิ่ง ๆ ขึ้น ฉะนั้นการพิจารณาให้รู้จักความจริงเสมือนหนึ่งว่า ไตรลักษณ์ทั้งสามประการ ปรากฏชัดในน้ำใจให้ได้เห็นชัดเจนว่า ทุกระยะทุกเวลาทุกนาทีมีแต่ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความเป็นอนัตตา ไม่

ใช่ตัวตนของเราและของใครเลย ย่อมเป็นทางส่วนหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่จะบรรลุถึงความเข้าใจเช่นนี้ได้ ก็เป็นสมบัติเฉพาะตน และสามารถที่จะทำให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสได้ โดยหลักของศาสนาง่ายๆ เท่าที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รำลึกและศึกษาก็คือ หลักของพุทธศาสนานั้นก็มีอยู่แต่เพียงว่า จะทำโดยวิธีใดประการใดทำได้ทั้งนั้น แต่ข้อสำคัญให้อยู่ตรงที่ว่า ๑. ต้องละความชั่ว และบาป ๒. ต้องทำความดีบำเพ็ญกุศล และ ๓. ต้องชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์หมดจดจากเรื่องเศร้าหมองใจ มีโลภโกรธหลงตัณหา มานะ ทิษฐิ นี่เป็นหลักธรรมะที่นำเอามาตรองก็คือ เป็นผู้ละได้จริงไหม เป็นผู้ตั้งใจปฏิบัติความดีได้จริงไหม และเป็นผู้ที่กล้าพอจะละกิเลสคือความโลภโกรธหลงต่อไปได้ไหม ไม่บูชาโลภโกรธหลงต่อไปได้ไหม นำเอามาพิจารณาเช่นนี้แล้ว ผลสุดท้ายก็จะเป็นผลปรากฏชัดว่าจิตใจได้รู้จักความจริงมีวิชชาเป็นเครื่องปกครองคุ้มครองรักษาเอาไว้ให้ปลอดจากภยันตราย ไม่มีความทุกข์อะไรครอบงำ เพราะสิ่งใดเป็นโลภก็ปล่อยให้เป็นไปตามโลภ

อิมินา ปุญฺญกมฺเมน ขออานุภาพกุศลบุญราศีที่คณะเจ้าภาพคือสกุล สนิทวงศ์และชุมสาย ร่วมใจเป็นสามัคคี

ฉันท์บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่บพิตรหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ผู้ถึงชีพิตักษัยไปแล้ว ขอจงเป็นการวะปัจจัยบันดาลดลให้พระวิญญาณของบพิตร จงทรงประสบพระเกษม ศิริสวัสดิ์อันเป็นส่วนจิตตวิบูลยผลตามควรแก่คติภพนั้น ๆ หากพระวิญญาณของบพิตรจะพึงทรงหยั่งทราบด้วยพระญาณวิถีทางใด ขอทรงอนุโมทนารับให้สำเร็จเป็นส่วนพระกุศลปัตตานุโมทนามัย บุญญกิริยาวัตถุจงทุกประการในอวสานต์พระสงฆ์ ๔ รูปจะได้สวดคาถาธรรมบรรยายเพื่อเป็นการเพิ่มพูน อัปมาทธรรม ณ ธรรมสวณะมณฑลต่อไป ณ กาลบัดนี้

ขอถวายพระพร

พระธรรมเทศนา

ของ

พระมหาวีระ ถาวโร (หลวงพ่อฤาษีลิงดำ)

วัดท่าซุง จังหวัดอุทัยธานี

ถวายในการบำเพ็ญกุศลพระศพ

หม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต

ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ (เวลา ๑๙.๑๕ น)

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส

ธมฺโมหเวรกฺขติ ธมฺมจารึ ติ

ณ โอกาสบัดนี้ อาตมาภาพ จะแสดงพระธรรมเทศนาในธรรมิคาถา เพื่อโสตสรงองค์พระศรัทธาบารมีที่บรรดาท่านมิศราทานบดีทั้งหลาย ได้พร้อมใจกันมาบำเพ็ญกุศลเพื่อเป็นเครื่องแสดงมุททาจิต แด่ท่านหญิงวิภาวดี รังสิตเป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะว่าบรรดาท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายยังทราบดีว่า ท่านหญิงวิภาวดี รังสิต ย่อมมีนามจิตประกอบด้วยธรรม กล่าวคือในระยะที่ทรงมีชีวิตอยู่ ก็ได้ปฏิบัติตามกระแสพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระบรม-

ครูโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพรหมวิหาร ๔ ท่านปฏิบัติได้ดีเป็นกรณีพิเศษ ทั้งนี้เพราะว่าองค์สมเด็จพระบรมโลก-เชษฐ์ทรงตรัสว่า บุคคลเรา ถ้าจะมีความสุขได้ก็อาศัยพรหมวิหาร ๔ เป็นสำคัญ สำหรับพรหมวิหาร ๔ นั้น องค์สมเด็จพระภควันทรงตรัสว่า

ข้อ ๑ ได้แก่เมตตา ความรักมีจิตปรารถนาในความหวังดีในบุคคลอื่นเสมอด้วยตนเอง ประการที่สอง กรุณา ความสงสาร ปรารถนาเอื้อเกื้อกูลบุคคลอื่นให้มีความสุข ประการที่สามมุทิตา ไม่มีอารมณ์อิจฉาริษยาบุคคลอื่น เมื่อบุคคลอื่นได้ดีก็พลอยยินดีด้วย ประการที่สี่ ถ้ากิจการใดถ้าไม่สามารถจะช่วยบรรเทาความทุกข์ของบุคคลเหล่านั้นได้ก็วางเฉยไม่ซ้ำเติม กฎ ๔ ประการนี้ สมเด็จบรมมหามุนีบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธ ทรงตรัสไว้

ท่านหญิงวิภาวดี รังสิต ได้ปฏิบัติได้ทุกประการดังที่บรรดาท่านพุทธบริษัทจะพึงเห็น เมื่อท่านเองในสมัยที่ทรงมีชีวิตอยู่ มิได้รำพึงความยากลำบากแต่ประการใด บรรดาประชาชนทั้งหลายที่อยู่ในแดนไกลแสนไกลสักประการใดก็ตามที ก็ทรงสงเคราะห์ด้วยจิตมีความเมตตาปรานีเป็นสุขคติ มีคุณธรรมสมบัติประจำจิตของท่านในสมัยที่ท่านทรง

มีชีวิตอยู่ แสดงให้เห็นว่าปฏิบัติตามกระแสพระธรรมเทศนาของสมเด็จบรมครูเป็นอย่างดียิ่ง สำหรับในตอนท้ายท่านหญิงได้สนใจในการเจริญกรรมฐาน วิปัสนากรรมฐานตามคำแนะนำขององค์สมเด็จพระพิชิตมารบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า การศึกษาสัมภะภาวนาวิปัสนาภาวนาในตอนต้น เพียงศึกษามาได้เพียงอาทิตย์เดียวก็สามารถจะเข้าญาณ ออวญาณตามปรารถนาที่ทรงตั้งใจ มาในระยะสุดท้ายเดือนหลังก่อนที่จะสิ้นชีพิตักษัย พระอารมณ์ท่านตั้งใจเฉพาะนิพพานเป็นที่สุด บางครั้งเคยตรัสให้ทราบว่า สมบัติในวังวิทยุไม่มีความหมายชีวิตไม่มีความหมาย ความต้องการของใจมีเพียงอย่างเดียว คือ พระนิพพาน บรรดาพุทธบริษัททุกท่าน วันนี้ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจมาบำเพ็ญกุศลจรรยาสัมมาปฏิบัติ ปรารถนาจะอุทิศรัตนาพลที่ท่านทำแล้วส่งไปให้ท่านหญิงวิภาวดี รังสิต อาตมาจึงขอเตือนพุทธบริษัทซึ่งเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระธรรมสามิกว่า ท่านหญิงวิภาวดี รังสิต ที่มีอารมณ์ดีก่อนที่จะสิ้นชีพิตักษัย ถึงแม้ว่าจะมีอันตรายแก่ชีวิต กล่าวคือมีความเจ็บอย่างสูงสุด แต่ก็ไม่ลืมความดีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนพระสุรเสียงที่เปล่งมาวาระแรกก็กล่าวว่า "ข้าพเจ้า

ขอไปนิพพาน" บนโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ไม่พึงปรารถนา ขอไปนิพพานในที่สุด ในขณะเมื่อพยาบาลได้กล่าวว่า ท่านหญิงเวลานี้หลวงพ่อกับหลวงปู่มาแล้วท่านหญิงก็ได้ทรงตรัสว่า "ขอหลวงพ่อกับหลวงปู่ ได้โปรดกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทูลท่านชายให้ทรงทราบด้วยว่า หญิงขอลาปรินิพพาน" พระสุรเสียงที่ตรัสออกมานั้นปรากฏว่าเป็นพระสุรเสียงที่ผ่องใสไม่แสดงถึงอาการเจ็บปวดแต่ประการใด สักครู่หนึ่งพระองค์ก็ตรัสออกมาว่า "สว่างแล้ว ๆ เห็นพระนิพพานแล้ว พระนิพพานมีความสวยสดงดงามแจ่มใสเหลือเกิน หญิงดีใจเหลือเกิน" ดังนี้เป็นต้น บรรดาท่านพุทธศาสนิกชน ทั้งหลายนั้นชื่อว่า พระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมให้ผลเป็นความสุขใจแก่คนที่ปฏิบัติเข้าถึงแล้ว แล้วต่อจากนี้ไปอาตมาภาพก็จะขอปรารภพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระประทีปแก้วที่ทรงทราบแล้วว่า คนจะต้องตาย แต่องค์สมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่ทรงยับยั้งไว้ได้ เพราะเกณฑ์อายุขัยจะเข้ามาถึง เรื่องนี้ปรากฏมีมาในพระธรรมบทปุระธรรมนิกาย ความมีว่า เมื่อองค์สมเด็จพระจอมไตร-

บรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จประทับยับยั้งสำราญอิริยาบท ปรากฏว่าอยู่ในพระมหาวิหารในวันนั้น ในตอนเช้ามืดสมเด็จพระพิชิตมารบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพิจารณาอุปนิสัยของสัตว์ว่า มีใครบ้างหนอที่จะพึงบรรลุมรรคผลในวันพรุ่งนี้ ในขณะนั้นองค์สมเด็จพระมหามุนีทรงพบเด็กหญิงคนหนึ่ง เปสะการีซึ่งเป็นธิดาของนายช่างหูกซึ่งมีอายุเพียง ๑๖ ปี ปรากฏว่าเด็กหญิงคนนี้ เมื่ออายุ ๑๓ ปี องค์สมเด็จพระชินสีห์ธรรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเสด็จไปในแดนนั้น เธอได้ฟังพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระทรงธรรม จึงกล่าวโดยผลว่า ชีวิตเป็นของไม่เที่ยง ความตายเป็นของเที่ยง ขอท่านทั้งหลายจงอย่าประมาทในชีวิต จงทำความดีไว้ เมื่อชีวิตสิ้นชีพตักษัยเมื่อไร การตายไปแล้วก็จะมีความสุขพระธรรมเทศนาเพียงย่อ ๆ เพียงเท่านี้ เด็กหญิงซึ่งมีอายุเพียง ๑๓ ปีก็จำได้ และนึกถึงด้วยคำพูดของสมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดมา ซึ่งระยะ ๓ ปี มาในคืนวันนี้องค์สมเด็จพระมหามุนีเห็นหน้าเด็กหญิงคนนั้นก็สงสัยว่า เป็นเพราะเหตุใดภาพเธอจึงปรากฏเป็นระยะที่สอง พระองค์ก็ทรงพิจารณาด้วยอำนาจพระพุทธญาณ สมเด็จพระพิชิตมารก็

ทรงทราบว่า ในตอนสายของวันพรุ่งนี้ เด็กหญิงคนนี้จะต้องตาย พระองค์จึงได้พิจารณาต่อไปว่า การตายของเด็กหญิงคนนี้ถ้าหากว่าเราไม่ช่วย เธอจะมีคติแน่นอนไหม องค์สมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดาก็ทรงทราบว่า ถ้าเราไม่ช่วยเธอ เธอจะมีคติไม่แน่นอน คำว่าคติไม่แน่นอนหมายความว่าตายแล้วจะไปสวรรค์หรือว่าตายแล้วจะไปนรก ยังเอาความแน่นอนไม่ได้ เพราะการตายของเธอประกอบด้วยอุบัติเหตุคือการตายฉับพลัน องค์สมเด็จพระภควันจึงได้ทรงพิจารณาต่อไปว่า ถ้าเราจะช่วยเธอให้มีคติแน่นอนเราจะแสดงพระธรรมเทศนาข้อใด องค์สมเด็จพระจอมไตรก็ทรงทราบด้วยอำนาจของพระพุทธญาณว่า ในวันพรุ่งนี้ ถ้าเราไปดักทางของเธอที่จะเดินไปสู่สำนักของบิดาซึ่งกำลังทอหูกอยู่ แล้วเราถามปัญหาแก่เธอ ๔ ข้อ เมื่อเธอตอบปัญหา ๔ ข้อ เราโมทนา ๔ ระยะ เสร็จแล้วหญิงคนนี้ก็จะได้บรรลุพระโสดาปฏิผล ตอนสายที่เธอตายไปแล้วก็จะไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต มีความสุข เมื่อองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาค-เจ้าทราบด้วยอำนาจพระพุทธญาณดังนี้แล้ว ตอนเช้าองค์สมเด็จพระประทีปแก้วจึงได้ทรงจีวร กรประคองบาตรเสด็จจากวิหารไปสู่ระหว่างทางของนางที่จะผ่านมา ทรง

เสด็จประทับยับยั้งอยู่บนตอไม้ ในขณะนั้นปรากฏว่าชาว อารวีทั้งหลายได้ทราบว่าองค์สมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดา องค์เดิมที่มาก่อนแล้ว ๓ ปี เวลาน้ององค์สมเด็จพระชินสีห์ ทรงเสด็จมา ณ ที่นั้น จึงพากันเข้าไปเผ้าถวายภัตตาหาร แก่องค์สมเด็จพระพิชิตมารบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อ พระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว องค์สมเด็จ-พระประทีปแก้วก็ไม่ทรงมอบบาตรให้แก่ใคร เพราะการ มอบบาตรให้หมายความถึงว่า องค์สมเด็จพระจอมไตร-บรมศาสดาจะทรงโมทนาคือ เทศน์ให้ฟัง พระองค์ทรง ยับยั้งไม่ทรงมอบบาตรให้แก่ใคร เพราะพิจารณามองไปแล้ว ไม่ปรากฏว่า ลูกสาวของนายช่างหูกมา ณ ที่นั้น องค์ สมเด็จพระภควันทรงมีพระพุทธดำริว่า วันนี้เราต้องการจะ สงเคราะห์บุคคลผู้ใด ถ้าบุคคลผู้นั้นยังไม่มาเพียงใด เรา จะยังไม่เทศน์ ในวันนั้นปรากฏธิดาของนายช่างหูก เมื่อ จัดอาหารเสร็จ กรอด้ายสำหรับบิดาเสร็จ และได้ทราบข่าว ว่าองค์สมเด็จพระบรมโลกเชษฐ์ ได้ทรงเสด็จมาแล้ว นาง แก้วจึงได้คิดว่าองค์สมเด็จพระบรมศาสดาได้มีใบหน้าคล้าย กับวงจันทร์ มีความสวยสดงดงามเมื่อ ๓ ปี องค์สมเด็จ-พระชินสีห์ได้เสด็จมา สมเด็จพระบรมศาสดาได้เตือนว่า

ชีวิตเป็นของไม่เที่ยง ความตายเป็นของเที่ยง และเตือนว่าท่านทั้งหลายจงอย่าประมาทในชีวิต จงทำจิต คือความดีได้แก่กุศลประจำใจ เมื่อสิ้นชีพตักษัยเมื่อไหร่ ก็จะมีความสุข ธรรมอันนี้ที่องค์สมเด็จพระมหามุนีตรัสแล้วเราจำได้และประพฤติอยู่ ในวันนี้องค์สมเด็จพระครูทรงเสด็จมาโปรด ถ้าเราจะไปเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อน กาลเวลาก็จะสายเกินไป อาหารในตอนเช้าที่บิดาคอยเอาไว้ก็จะสายเกินไป เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วไปหาบิดา บิดาอาจจะเฆี่ยนจะตีตนได้เพราะไปเกินเวลา แต่ถ้าหากเราจะนำอาหารและด้ายไปให้บิดาก่อน เธอก็เกรงว่าองค์สมเด็จพระชินวรณ์จะทรงเสด็จกลับเสียก่อนจะไม่ได้พบ นางจึงได้มาตัดสินใจว่า วันนี้บิดาจะเฆี่ยนจะตีอย่างไรก็ตามทีขอไปเฝ้าองค์สมเด็จพระชินสีห์บรมศาสดาก่อน

ฉะนั้นนางจึงได้นั่งข้างหลังบุคคลที่สุด องค์พระผู้มีพระภาคเจ้าได้แลเห็นนางเข้ามา และนั่งอยู่ไกลเกินไป องค์สมเด็จพระจอมไตรจึงได้ทรง**ชะเง้อ**ดูหน้าของนาง นางมองพระเนตรของพระพุทธเจ้าแล้วก็เข้าใจว่าองค์สมเด็จพระจอมไตรบรมศาสดา ทรงเรียกให้เข้าไปใกล้ นางจึงขอให้ท่านผู้ใหญ่และขอภัยและหลีกทางเข้าไปใกล้องค์สมเด็จ

พระจอมไตรบรมศาสดา เมื่อเข้าไปแล้วองค์สมเด็จพระประทีปแก้วจึงได้ถามปัญหาแก่นางว่า "พระกินิดูเถอะน้องหญิงเรามาจากไหน" ธิดานายช่างหูกได้กราบทูลองค์สมเด็จจอมไตรบรมศาสดาว่า "หม่อมฉันไม่ทราบพระพุทธเจ้าข้า" และองค์สมเด็จพระบรมศาสดาจึงได้ทรงตรัสถามใหม่ว่า "เธอจะไปไหน" เธอก็ตอบองค์สมเด็จพระจอมไตรว่า "ไม่ทราบพระพุทธเจ้าข้า" สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสถามใหม่ว่า "เธอไม่ทราบหรือ" เธอก็ตอบว่า "ทราบพระพุทธเจ้าค่ะ" พระพุทธเจ้าถามใหม่ว่า "เธอทราบหรือ" เธอก็ตอบว่า "ไม่ทราบพระพุทธเจ้าค่ะ" องค์สมเด็จพระบรมศาสดาถามปัญหา ๔ ข้อ เธอตอบดังนี้แล้ว บรรดาประชาชนทั้งหลายที่แวดล้อมองค์สมเด็จพระประทีปแก้วอยู่เห็นว่า เด็กหญิงคนนี้ล้อเลียนองค์สมเด็จพระบรมครู ก็พากันติเตียนว่ากล่าวด้วยเสียงอันดัง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ขอให้บรรดาประชาชนทั้งหลายเหล่านั้นยับยั้งไว้ก่อน สมเด็จพระชินวรณ์จึงทรงตรัสว่า เหตุผลเขาต้องมี อย่าพึ่งประนามกัน และองค์สมเด็จพระพุทธภควันจึงมีพระพุทธฎีกาถามว่า "พระกินิ ดูกรน้องหญิง ที่ตถาคตถามว่าเธอมาจากไหน

ที่เธอตอบว่า ก็ไม่ทราบนั้นหมายความว่าอย่างไร” นางตอบว่า “การที่หม่อมฉันตอบว่ามาจากบ้านองค์สมเด็จ-พระพิชิตมารก็ทรงทราบด้วยอำนาจพระพุทธญาณแล้ว เพราะว่าคำถามองค์สมเด็จพระประทีปแก้วไม่ได้ ถามมีความหมายถามมาว่า เมื่อหม่อมฉันจะมาเกิดมาจากไหน ที่ตอบว่าไม่ทราบ เพราะว่าหม่อมฉันไม่ทราบว่าก่อนจะมาเกิดนั้นหม่อมฉันมาจากไหนพระพุทธเจ้าค่ะ” องค์สมเด็จ-พระบรมศาสดาก็ทรงให้สาธุการว่า สาธุ สาธุ เธอตอบถูกแล้ว และองค์สมเด็จพระประทีปแก้วจึงได้ทรงตรัสถามต่อไปว่า “ที่ตถาคตถามว่าเธอไปไหนที่เธอตอบว่าไม่ทราบ หมายความว่าอย่างไร” นางก็กราบทูลองค์สมเด็จพระจอมไตรว่า “การที่หม่อนฉันจะไปหาบิดาที่โรงทอหูกนั้น พระองค์ทรงทราบแล้ว แต่กระแสพระราชดำรัสที่องค์พระประทีปแก้วถามไปไหนนั้นหมายความว่า หม่อมฉันตายจากชาตินี้แล้วจะไปเกิดในอบายภูมิหรือไปสุคติ แบบนี้หม่อมฉันไม่ทราบพระพุทธเจ้าข้า” และนางตอบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงโมทนา จึงตรัสถามว่าที่ตถาคต

ถามว่า "เธอไม่ทราบหรือ" เธอตอบว่า ทราบ หมายความว่าอย่างไร" นางก็กราบทูลองค์สมเด็จพระจอมไตรทิพยภาพว่า "ที่ทราบก็เพราะว่า หม่อมฉันจะต้องตายแน่พระพุทธเจ้าข้า ขึ้นชื่อว่าความตายเป็นของเที่ยง ชีวิตเป็นของไม่เที่ยง คนทุกคนและสัตว์ทั้งหมดเกิดขึ้นมาแล้วต้องตายเหมือนกันหมด" องค์สมเด็จพระบรมสุคตก็ทรงโมทนาเป็นวาระที่ ๓ ต่อไปองค์สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสถามว่าที่ตถาคตถามเธอว่า "ทราบหรือ" เธอตอบว่า "ไม่ทราบ" หมายความว่าอย่างไร นางก็กราบถวายบังคมทูลองค์สมเด็จพระจอมไตรว่า "ที่หม่อมฉันว่าไม่ทราบก็เพราะว่า หม่อมฉันไม่ทราบว่าจะตายเวลาไหน อาการตายจะปรากฏเป็นประการใด จะตายเช้า ตายสาย ตายเที่ยง ตายกลางวัน ตายกลางคืน ป่วยตาย มีอุบัติเหตุตาย ดังนี้หม่อมฉันไม่ทราบพระพุทธเจ้าข้า" องค์สมเด็จบรมศาสดาก็ให้สาธุการเป็นวาระที่ ๔ เป็นอันว่าตอนนี้ชีวิตของเธอก็เข้าเป็นพระโสดาบัน หลังจากนั้นองค์สมเด็จพระภควันก็ทรงเสด็จกลับ เธอก็ไปสู่สำนักของนายช่างหูกเพื่อที่บิดาเธอคอยอยู่ ขณะนั้นเป็น

เวลาสายเกินไป บิดาคอยทั้งหิวทั้งกระหาย ทั้งมีความเพลีย มือหนึ่งจับกระสวยคอยที่จะพุ่งอีกมืออันนั้นที่คอยจะกระ-ทบก็ปรากฏว่าหลับอยู่ โฉมตรูเตสะการีเดินเข้าไปไม่ทันสังเกตเอาตัวเข้าไปกระทบปลายบีนเข้า ก็ปรากฏว่าบิดาที่กำลังหลับอยู่ก็สะดุ้งตื่นขึ้นมาก็ใจเดิม ตั้งใจได้ว่าจะพุ่งกระ-สวยมือก็พุ่งกระสวยไปทันทีด้วยความแรง กระสวยก็เลยได้พุ่งเข้าไปที่หน้าอกของลูกสาวล้มลงไปถึงแก่ความตาย เมื่อเธอตายแล้วก็ปรากฏว่าจิตก็ไปสถิตสู่สวรรค์ชั้นดุสิต เป็นต้น นี่แหละบรรดาท่านพุทธศาสนิกชนที่องค์สมเด็จพระ-ทศพลบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า "ชีวิตเป็นของไม่เที่ยงความตายเป็นของเที่ยง" เป็นดังนี้ทรงตรัสว่า "ท่านทั้งหลายจงอย่าประมาทในชีวิต จงประกอบความดี" สำหรับท่านหญิงภาวดี นี้ได้ปฏิบัติความดีเต็มอัตราที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสั่งสอนไว้ เมื่อใกล้จะสิ้นชีพิตักษัยก็ได้เปล่งวาจาว่าขอลาไปนิพพานอย่างนี้เป็นของยากที่เราจะพึงเห็นกันได้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนที่ทำความดีไว้แล้วไซร้ เมื่อเปล่งวาจาปรารถนาไปสู่สุคติมีอยู่ในสมัยสม-

เด็จพระบรมครู ก็มีท่านธรรมิกอุบาสก เป็นคนที่มีความเคารพในพระพุทธเจ้า ปฏิบัติในพระธรรมในพระอริยสงฆ์เป็นอันดี เวลาที่ใกล้ตายได้ให้บุตรชาย บุตรหญิงไปนิมนต์พระมาสวดพระธรรม หวังจะตั้งใจฟังให้ชื่นใจ แต่เวลานั้นก็ปรากฏว่าบรรดาเทวดาทั้งหลายใน ๖ ชั้น พากันมาแวดล้อม ส่งเสียงว่าเวลานี้ข้าพเจ้าเป็นเทวดาชั้นชาติมหาราชาชั้นดาวดึงษ์บ้าง ชั้นยามาบ้าง ชั้นดุสิตบ้างเป็นนิมานรดีบ้าง กรินท์นิรวัติสวัสดิ์บ้าง เป็นเหตุให้ ธรรมิกอุบาสกไม่สามารถได้ยินเสียงพระสวดได้ จึงได้โบก-มือบอกว่าหยุดก่อน ๆ แต่ว่าบรรดาพระที่ไปสวดไม่เห็นเทวดา เข้าใจว่าท่านธรรมิกอุบาสกต้องการให้หยุดสวดพระจึงหยุดและกลับวัด เมื่อเทวดาทั้งหลายสงบเงียบ ท่านตั้งใจจะฟังพระ-สวดก็ไม่ได้ยินเสียงพระจึงลืมตาขึ้นมามองไม่เห็นพระ ถามบุตรสาว บุตรชายว่า พระไปไหน บุตรก็กล่าวว่า "เมื่อพระกำลังสวด พ่อไม่ต้องการจะฟัง บอกให้พระท่านหยุดท่านจึงหยุด เวลานี้กลับวัดไปหมดแล้ว" ท่านธรรมิกอุบาสกก็ว่า "ฉันไม่ได้บอกให้พระหยุด ฉันบอกให้เทวดาหยุด ฉัน

ตั้งใจจะฟังพระสวด เทวดาทั้งหลายเสียงดังเกินไป ไม่ได้ยินพระ" บรรดาลูกทั้งหลายก็เข้าใจว่าบิดาเพ้อมองไปแล้วก็ไม่เห็นเทวดา ท่านบิดาจึงบอกให้นำพวงมาลัยมา และก็โยนขึ้นไปตั้งใจให้คล้องอยู่บนงอบของเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์ ปรากฏว่าลูกเห็นแต่เพียงมาลัยไปคล้องอยู่ หยุดลอยอยู่ในอากาศเฉย ๆ ไม่เคลื่อนไปไหน แต่ไม่เห็นเทวดา เมื่อท่านธรรมมิกอุบาสกสิ้นชีพสังขารเวลานั้นก็ปรากฏว่าไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์เทวโลก นี่แหละบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย บุคคลใดสร้างความดีเพียรกุศลเข้าไว้ เวลาจะตายอารมณ์มีจิตใจผ่องใสก็สามารถจะเห็นสภาวะ คือสิ่งทิพย์ได้เช่นธรรมิกอุบาสกเป็นต้น

สำหรับในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า ท่านหญิงวิภาวดีก็มีสภาวะเช่นเดียวกับท่านธรรมิกอุบาสกแต่ว่าสิ่งปรารถนาสิ่งที่เห็นไม่เหมือนกันคือ ท่านธรรมิกอุบาสกเห็นเทวดาชั้นกรรมาวจรสวรรค์ สำหรับท่านหญิง วิภาวดีนั้นเปล่งพระวาจาว่าเห็นเพราะนิพพาน แต่ทว่าถึงกระไรก็ดี เชื่อว่าเปล่งวาจาตามพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระชินสีห์ที่ตรัส

ไว้ว่า ส่วนที่มีความสุขจริง ๆ นั้น มี ๓ ประการคือ สวรรค์อย่างหนึ่ง พระพรหมโลกหนึ่ง พระนิพพานอย่างหนึ่ง และบรรดาท่านพุทธบริษัททั้งหลาย อาตมาแสดงพระธรรมเทศนามาก็ขอยุติพระธรรมเทศนาไว้แต่เพียงเท่านี้ ในที่สุดพระธรรมเทศนานี้อาตมาภาพขอตั้งสติญาณธิษฐานอ้างคุณพระศรีรัตนตรัยมีพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะทั้ง ๓ ประการจงดลบันดาลให้พุทธบริษัททุกท่านเห็นธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแล้ว และสาวกขององค์พระประทีปแก้วทุกท่านจงมีแต่ความสุขสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล สมบูรณ์พูลผล และจงเจริญไปด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาร พึงประสงค์สิ่งใดขอให้ได้สิ่งนั้นสมความปรารถนาจงทุกประการ อาตมาภาพรับทานแสดงวิสัชนามาก็ขอยุติพระธรรมเทศนา ลงคงไว้แต่เพียงเท่านี้เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเขษม ถนนเฟื่องนคร โทร. ๒๒๒๐๔๔๘
นายอำพัน ฉายางกูร ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๐